

Plani i Veprimit për Mbështetjen e Arsimit Profesional për Sektorin e Energjisë së Rinovueshme

ERI | Education
SEE | Reform
Initiative of
South
Eastern
Europe

german
cooperation

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Implemented by

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Botues

Iniciativa për Reformën Arsimore të Evropës Juglindore

Deçanska 8a, 11000 Beograd, Serbi

www.erisee.org, office@erisee.org

Autorët

Ivana Živadinović

Marina Papović

Tina Šarić

Për botuesin

Tina Šarić

Publikuar

Beograd, shtator 2025

Përgatitur nga Sekretariati i Inicativës për Reformën në Arsim të Evropës Juglindore (ERI SEE) (Marina Papović, Tina Šarić, Ivana Živadinović), bazuar në mbështetjen dhe kontributet e marra para dhe gjatë takimit rajonal për Tranzicionin e Energjisë dhe Zhvillimin e Kapitalit Njerëzor që u zhvillua në Shkup në korrik 2025: Ejvis Gishti, Agjencia Kombëtare për Arsim, Trajnim Profesional dhe Kualifikime, Shqipëri; Diana Xhelili, Agjencia Kombëtare për Arsim, Trajnim Profesional dhe Kualifikime, Shqipëri; Albina Buci, Agjencia Kombëtare për Arsim, Trajnim Profesional dhe Kualifikime, Shqipëri; Aida Tiko, Agjencia Kombëtare për Arsim, Trajnim Profesional dhe Kualifikime, Shqipëri; Dušan Sarajlić, Agjencia për Arsimin Parashkollor, Fillor dhe të Mesëm - APOSO, Bosnjë dhe Hercegovinë; Biljana Popović, Agjencia për Arsimin Parashkollor, Fillor dhe të Mesëm - APOSO, Bosnjë dhe Hercegovinë; Zdravko Perić, Elnos Group, Bosnjë dhe Hercegovinë; Ryve Prekorogja, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, Kosovë*; Fikrije Zymberi Arsimi dhe Trajnimi Profesional dhe Arsimi për të Rritur - AVETAE, Kosovë*; Ardiana Rexhepi, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, Kosovë*; Sandra Brkanović, Qendra për Arsim Profesional, Mali i Zi; Srđan Obradović, Qendra për Arsim Profesional, Mali i Zi; Mladen Perazić, Dhoma e Ekonomisë e Malit të Zi, Mali i Zi; Azra Tutikj, Qendra për Arsim dhe Trajnim Profesional, Republika e Maqedonisë së Veriut; Nataša Janevska, Dhoma Ekonomike e Maqedonisë së Veriut, Republika e Maqedonisë së Veriut; Časlav Mitrović, Agjencia e Kualifikimeve, Serbi; Ivana Čvorović Plavšić, Agjencia e Kualifikimeve, Serbi; Zoran Spasić, Agjencia e Kualifikimeve, Serbi; Maja Todorović, Instituti për Përmirësimin e Arsimit, Serbi, Ergi Bregasi, GIZ dhe konsulentit i pavarur Aleksandar Macura.

Botuar në kuadër të projektit të Shërbimeve të Energjisë së Rinovueshme në Arsim dhe Trajnim (RESET), një komponent i udhëhequr nga ERI SEE i [Axe](#)nda e Gjelbër: Dekarbonizimi i Sektorit të Energjisë Elektrike në Ballkanin Perëndimor projekt rajonal i zbatuar nga GIZ dhe i porositur nga Ministria Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ).

Përmbajtja

Lista e Tavolinave.....	- 4 -
Tabela e Figurave.....	- 5 -
Shkurtime.....	- 6 -
Hyrje - 7 -	
Pjesa 1: Përmbledhje e sektorit të energjisë	- 9 -
Unë Përmbledhje e implementimit të energjisë së rinovueshme të Bankës Botërore	- 9 -
1.1 Furnizimi me energji, efikasiteti dhe emetimet në Ballkanin Perëndimor	- 10 -
1.2 Përdorimi i Energjisë së Rinovueshme dhe Shpërndarja Sektoriale	- 12 -
1.3 Transformimi i Sektorit të Energjisë Elektrike: Gjenerimi, Rritja dhe Decentralizimi	- 14 -
1.4 Përfundime	- 18 -
II Angazhimet e përbashkëta për BRE-të në BB	- 19 -
2.1 Objektivat e Dekarbonizimit dhe Roli i Energjisë së Rinovueshme.....	- 20 -
2.2 Angazhimet për BRE-të dhe Planifikimi Kombëtar përmes NECP-ve.....	- 21 -
2.3 Roli i CBAM-it në përsheptimin e tranzicionit të gjelbër	- 25 -
2.4 Përfundime	- 26 -
Pjesa 2: Përmbledhje e sektorit të arsimit dhe trajnimit.....	- 27 -
Unë Marrëveshja e Gjelbër dhe Arsimit dhe Trajnimit	- 27 -
II Gjelbërimi i profesioneve dhe aftësive	- 29 -
III Arsimit dhe trajnimit në Ballkanin Perëndimor	- 31 -
IV Plani i Veprimit që Mbështet Energjinë Elektrike për BRE-të - hartëzimi sektorial	- 36 -
4.1 Hartimi institucional i AFP-së.....	- 36 -
4.2 Hartimi i Nevojave të Mësuesit	- 38 -
V Rekomandime për mbështetjen e sektorit të arsimit dhe trajnimit për tranzicionin e energjisë së rinovueshme në Ballkanin Perëndimor	- 41 -
VI Letërsi.....	- 43 -
Pjesa 3: Veprimet e identifikuar dhe aktivitetet e rekomanduara për sistemet e arsimit dhe trajnimit në Ballkanin Perëndimor mbi mbështetjen e sektorit të energjisë së rinovueshme	- 45 -
Unë Objektivi specifik 1: Forcimi i kapaciteteve të mësuesve dhe stafit tjetër të shkollës (si në AFP fillestar ashtu edhe në atë të vazhdueshëm) në lidhje me zhvillimin e qëndrueshëm (ZH) dhe burimet e energjisë së rinovueshme (BRE) përmes:	- 46 -
II Objektivi specifik 2: Përmirësimi i cilësisë së mjeteve dhe instrumenteve të mësimdhënies dhe të nxënës në dispozicion për mësimdhënien e Burimeve të Energjisë së Rinovueshme (BRE) dhe zhvillimit të qëndrueshëm (ZH) përmes:	- 48 -
III Objektivi specifik 3: Nxitja e koordinimit dhe bashkëpunimit ndërsektorial dhe shumënivëlësh të politikave për të përafuar reformat dhe proceset e arsimit dhe trajnimit (përfshirë zhvillimin e standardeve profesionale dhe të kualifikimit) me politikën e lidhura me Zhvillimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-të, duke adresuar njëkohësisht dimensionin social të arsimit.....	- 49 -
IV Objektivi specifik 4: Vazhdimi i ndërtimit të kapaciteteve të agjencive kombëtare të AFP-së për identifikimin dhe reagimin ndaj prioriteteve strategjike dhe nevojave të tregut të punës në lidhje me Zhvillimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-të.	- 52 -

Lista e Tavinave

Tabela 1: Kapacitetet dhe prodhimi i energjisë elektrike në vitin 2023. Burimi: Faqja e internetit e Traktatit të Komunitetit të Energjisë.....	- 14 -
Tabela 2: Kapaciteti i instaluar i prodhimit të konsumatorit në Ballkanin Perëndimor. Burimi: përpiluar nga konsulenti	- 16 -
Tabela 3: Rezultatet e vlerësimit të zbatimit dhe gjetjet e përmbledhura mbi NECP-në. Burimi: Raporti Vjetor 2024, Sekretariati i Komunitetit të Energjisë.....	- 22 -
Tabela 4: Objektivat tregues për pjesën e BRE-ve në energjinë elektrike, transport, ngrohje dhe ftohje. Burimi: NECP-të dhe draftet e NECP-ve të ekonomive të BP-së të marra nga faqet e internetit të Komunitetit të Energjisë	- 23 -
Tabela 5: Krijimi i parashikuar i vendeve të punës në sektorin e energjisë së rinovueshme deri në vitin 2030. (punë direkte + indirekte), GIZ (2024), Analiza e Efektit të Tregut të Punës - Tranzicioni Energjitik dhe Punësimet në Ballkanin Perëndimor, bazuar në shumëzuesit rajonalë të punësimit të aplikuar në kapacitetet e instaluara të parashikuara deri në vitin 2030.	- 24 -
Tabela 6: Pjesa e fuqisë punëtore të prekur nga heqja graduale e qymyrit.....	- 31 -
Tabela 7: Numri i vendeve të reja të punës në sektorin e RE deri në vitin 2030.....	- 32 -
Tabela 8: Standardet e kualifikimit në sektorin elektroteknik dhe mekanik	- 37 -
Tabela 9: Shpërndarja e mësuesve për ekonomi sipas lëndëve mësimore	- 38 -
Tabela 10: Temat e përfshira në mësimdhënie	- 39 -
Tabela 11: Njohuri mbi temat që lidhen me BRE-të	- 39 -
Tabela 12: Vetëvlerësimi i mbështetjes së nevojshme.....	- 40 -

Tabela e Figurave

Figura 1: Furnizimi me energji primare për frymë në vitin 2023 në BP dhe BE. Burimi: IEA	10 -
Figura 2: Intensitetet e energjisë (në vitin 2023) dhe karbonit (në vitin 2022) të BP-së dhe BE-së. Burimi: IEA-	11 -
Figura 3: Pjesëmarrja e BRE-ve në konsumin përfundimtar të energjisë në BP dhe BE në vitin 2023 (Të dhëna për Bosnjën dhe Hercegovinën për vitin 2022). Burimi: EUROSTAT, rezultatet përmbledhëse të SHARES 2023 ..	12 -
Figura 4: Pjesa e energjisë së rinovueshme në ngrohje dhe ftohje në BP dhe BE në vitin 2023 (Të dhëna për Bosnjën dhe Hercegovinën për vitin 2022). Burimi: EUROSTAT, rezultatet përmbledhëse të SHARES 2023 ..	12 -
Figura 5: Pjesa e biomasës së ngurtë në konsumin përfundimtar të energjisë familjare në vitin 2023 në BP dhe BE në vitin 2023. Burimi: EUROSTAT, Bilancet e energjisë botimi i prillit 2025.....	13 -
Figura 6: Rritja në sektorin e energjisë elektrike të rinovueshme në vitin 2024 në Maqedoninë e Veriut. Burimi Komisioni Rregullator i Shërbimeve të Energjisë dhe Ujit i Republikës së Maqedonisë së Veriut	15 -
Figura 7: Përqindja e familjeve që gjenerojnë energji elektrike në vendet e zgjedhura të BE-së. Burimi: ACER, 2024 "Shitja me pakicë e energjisë - Pjesëmarrja aktive e konsumatorëve është çelësi për të nxitur tranzicionin energjetik: si mund të ndodhë kjo? Raporti i Monitorimit të Tregut 2024	17 -
Figura 8: Planet Kombëtare të Energjisë dhe Klimës (NECP) të palëve kontraktuese të Ballkanit Perëndimor për vitin 2030; të përpiluara nga Sekretariati i Komunitetit të Energjisë, bazuar në objektivat e miratuara sipas Vendimit 2022/02/MC-EnC	20 -
Figura 9: Pjesa e synuar e BRE-ve në konsumin përfundimtar bruto të energjisë në vitin 2030 dhe pjesët e realizuara të BRE-ve në konsumin përfundimtar bruto të energjisë në vitin 2023. Burimet: VENDIMI I KËSHILLIT MINISTROR TË KOMUNITETIT TË ENERGJISË Nr. 2022/02/MC-EnC, pjesët e EUROSTAT	21 -
Figura 10: Performanca në lexim, matematikë dhe shkencë në sistemet arsimore të BP-së, 2018	33 -
Figura 11: Rritje e gjasave për të ndjekur një program profesional sipas gjinisë dhe SES-së.....	34 -
Figura 12: Nxënësit me arritje të ulëta dhe programet arsimore.....	34 -

Shkurtime

CAP	Plani i Veprimit për Klimën
KAPT	Arsimi dhe trajnimi profesional i vazhdueshëm
EGD	Pakti i Gjellbër Evropian
ERI SEE	Iniciativa për Reformën Arsimore të Evropës Juglindore
ESCO	Aftësitë, Kompetencat, Kualifikimet dhe Profesionet Evropiane
BE	Bashkimi Evropian
GAWB	Axhenda e Gjellbër për Ballkanin Perëndimor
TIK	Teknologjia e informacionit dhe komunikimit
ILO	Organizata Ndërkombëtare e Punës
IPA	Instrumenti për Ndhinë Para-Anëtarësimi
IRENA	Agjencia Ndërkombëtare e Energjisë së Rinovueshme
ISCO	Klasifikimi Standard Ndërkombëtar i Profesioneve
NACE	Klasifikimi Statistikor i Aktiviteteve Ekonomike në Bashkimin Evropian
OECD	Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim
Sistemi operativ	Standardet e punës
PDT	Zhvillimi profesional i mësuesve
QS	Standardet e kualifikimit
BRE	Burimet e energjisë së rinovueshme
SES	Statusi socio-ekonomik
VET	Arsimi dhe trajnimi profesional
BB	Ballkani Perëndimor
RIVENDOS	Shërbimet e Energjisë së Rinovueshme në Projektin e Arsimit dhe Trajnimit - lidhje

---

Hyrje

Plani i Veprimit për Mbështetjen e Arsimit dhe Trajnimin për Sektorin e Energjisë së Rinovueshme u zhvillua në kuadër të Shërbimeve të Energjisë së Rinovueshme në Arsim dhe Trajnim – projekti RESET nga Iniciativa për Reformën në Arsim e Evropës Juglindore -[ERI SEE](#), në konsultime me ekspertë dhe palë të interesuara nga Ballkani Perëndimor.

Projekti RESET është një komponent i [Axhenda e Gjelbër: Dekarbonizimi i Sektorit të Energjisë Elektrike në Ballkanin Perëndimor](#) projekt rajonal i porositur nga Ministria Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ). Qëllimi kryesor i projektit të Axhendës së Gjelbër është t'i përgjigjet kërkesës në rritje të aktorëve kryesorë në sektorin e energjisë elektrike në Ballkanin Perëndimor për zgjidhje teknologjike, rregullatore dhe të burimeve njerëzore për zbatimin e një tranzicioni energjetik miqësor ndaj mjedisit dhe klimës.

Projekti i Axhendës së Gjelbër parashikon veprimin e trefishtë që lidhet me

1. integrimi i rrjetit të energjisë së rinovueshme,
2. kuadri rregullator i energjisë së rinovueshme, dhe
3. promovimi i arsimit dhe trajnimit teknik dhe profesional (TVET) për shërbimet e energjisë së rinovueshme – projekti RESET.

Projekti RESET filloi në vitin 2023 me qëllim arritjen e dy objektivave specifike:

1. Zhvillimi i rekomandimeve për vendimmarrësit e TVET-së për të përshpejtuar zhvillimet e tregut të punës dhe energjisë për energjinë e rinovueshme dhe
2. Rritja e ndërgjegjësimit dhe promovimi i TVET/arsimit për shërbimet e energjisë së rinovueshme.

Partneri kryesor i projektit RESET, Iniciativa për Reformën Arsimore e Evropës Juglindore -[ERI SEE](#) nisi diskutimet mbi politikat duke bashkuar palët e interesuara nga sektorët e arsimit dhe energjisë rreth temës së tranzicionit të energjisë përmes një serie konferencash mbi politikat. Konferenca e parë, [EduEnergy](#) Konferenca: Ndërtimi i Urave për Mësim mbi Energjinë e Qëndrueshme u organizua në mars 2024, ndërsa e dyta, [EduEnergy 2.0: Drejt Formësimit të së Ardhmes së Tranzicionit të Energjisë së Rinovueshme në Ballkanin Perëndimor](#), u organizua në tetor 2024.

Paralelisht, ERI SEE zbatoi hartëzimin e ofrimit të arsimit VET që synonte të vizatonte sektorët elektrikë dhe mekanikë që ofrojnë arsim në Ballkanin Perëndimor. Bazuar në gjetjet e këtij hartëzimi dhe konsultimet me partnerët që rezultuan në identifikimin e nevojës për materiale mësimdhënieje dhe të nxënimit, projekti RESET mbështeti zhvillimin e [materiale mësimore dhe të nxënimit](#) mbi instalimin dhe mirëmbajtjen e sistemeve fotovoltaike diellore dhe instalimin dhe mirëmbajtjen e pajisjeve të energjisë elektrike në centralet e energjisë me erë.

Duke u bazuar në mësimet e nxjerra përmes dialogut mbi politikat dhe bashkëpunimit të ngushtë me institucionet e AFP-së, agjencitë e kualifikimit, dhomat e tregtisë dhe ekspertët e energjisë, projekti RESET ndërmori zhvillimin e Planit të Veprimit për Mbështetjen e Arsimit dhe Trajnimin për Sektorin e Energjisë së Rinovueshme, së bashku me një sërë rekomandimesh dhe aktiviteteve konkrete për zhvillimin e ardhshëm të sektorit të arsimit dhe trajnimit profesional në kontekstin e tranzicionit të gjelbër.

Baza për Planin e Veprimit, përveç hartëzimit të arsimit dhe dialogëve të politikave të palëve të interesuara, ishte [Analiza e mbështetur nga Axhenda e Gjelbër](#) mbi nevojat e tregut të punës në kontekstin e tranzicionit energjetik në Ballkanin Perëndimor dhe një anketë me mësuesit e zbatuar nga ERI SEE në bashkëpunim me agjencitë e AFP-së dhe kualifikimit.

Plani i veprimit përbëhet nga tre pjesë kryesore:

- (1) Segmenti i parë: hartëzim i përgjithshëm i sektorit të energjisë dhe kuadri kryesor i politikave relevante për tranzicionin energjetik
- (2) Segmenti i dytë: diskursi bashkëkohor në sektorin e arsimit mbi mbështetjen e tranzicionit energjetik, i parë si një forcë shtytëse e mundshme pas tranzicionit energjetik dhe atij të drejtë, sektori i arsimit e gjen veten në një pikë kritike. Ndërsa ka potencial të konsiderueshëm transformues, ai përballë gjithashtu me kufizime strukturore dhe kërkesa konkurruese që sfidojnë aftësinë e tij për të mbështetur plotësisht tranzicionin në një mënyrë të shpejtë dhe të barabartë. Segmenti përfundon me një sërë rekomandimesh.
- (3) Segmenti i tretë: rezultatet e procesit të hartëzimit të bazuar në ekspertë të kryer nga ekspertët e sektorit të AFP-së dhe energjisë, përfaqësuesit e ministrive të arsimit, agjencitë e AFP-së dhe të kualifikimit, dhomat e tregtisë dhe sektori i biznesit nga gjashtë ekonomi të Ballkanit Perëndimor me grupin e veprimeve të identifikuara dhe aktivitetet e rekomanduara duke u mbështetur në rekomandimet nga segmenti i mëparshëm.

Plani i Veprimit u prezantua dhe u miratua nga ekspertët e AFP-së gjatë takimit rajonal mbi Tranzicionin e Energjisë dhe Zhvillimin e Kapitalit Njerëzor që u zhvillua në Shkup në korrik 2025 dhe u finalizua në shtator 2025.

Pjesa 1: Përmbledhje e sektorit të energjisë

I Përmbledhje e implementimit të energjisë së rinovueshme të Bankës Botërore

Ky kapitull përshkruan gjendjen aktuale të përdorimit të energjisë së rinovueshme në Ballkanin Perëndimor, duke u përqendruar në trendet, sfidat dhe zhvillimet kryesore në të gjithë rajonin. Ai fillon duke krahasuar furnizimin e përgjithshëm me energji për person me mesataren e BE-së, duke treguar se njerëzit në Ballkanin Perëndimor ende kanë qasje në më pak energji, gjë që mund të ndikojë në zhvillimin social dhe ekonomik afatgjatë. Në të njëjtën kohë, rajoni përdor energjinë në mënyrë më pak efikase dhe lëshon më shumë karbon për çdo njësi të prodhimit ekonomik, gjë që tregon probleme strukturore në mënyrën se si prodhohet dhe konsumohet energjia.

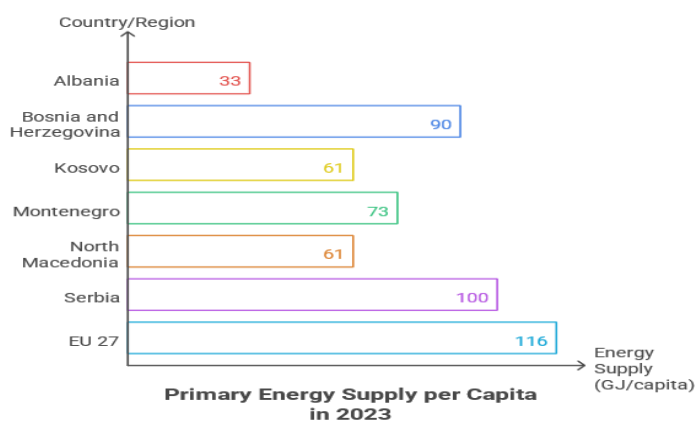
Kapitulli më pas shqyrton pjesën e burimeve të rinovueshme në përdorimin total të energjisë dhe në sektorë specifikë si ngrohja, ftohja, transporti dhe prodhimi i energjisë elektrike. Ndërsa disa ekonomi raportojnë pjesë të larta të energjisë së rinovueshme, veçanërisht në ngrohje, këto shifra shpesh bazohen në përdorimin e druve të zjarrit tradicional, i cili nuk është efikas ose i pastër. Teknologjitë moderne si pompat e nxehtësisë, panelet diellore dhe automjetet elektrike janë ende në fazat e hershme të përdorimit dhe shpesh nuk pasqyrohen plotësisht në statistikat zyrtare.

Gjithashtu diskutohet numri në rritje i prodhuesve të energjisë në shkallë të vogël, siç janë familjet dhe bizneset që instalojnë sisteme diellore. Këta konsumatorë po bëhen një pjesë gjithnjë e më e rëndësishme e sistemit energjetik, megjithëse mekanizmat e duhur të ndjekjes dhe mbështetjes janë ende duke u zhvilluar.

Duke ofruar këtë përmbledhje, kapitulli synon të tregojë si progresin e bërë deri më tani, ashtu edhe boshllëqet kryesore që mbeten. Ai thekson se ku nevojiten përpjekje të synuara për të zvogëluar humbjet e energjisë, për të ulur emetimet dhe për të përdorur më mirë teknologjitë moderne të energjisë së rinovueshme.

1.1 Furnizimi me energji, efikasiteti dhe emetimet në Ballkanin Perëndimor

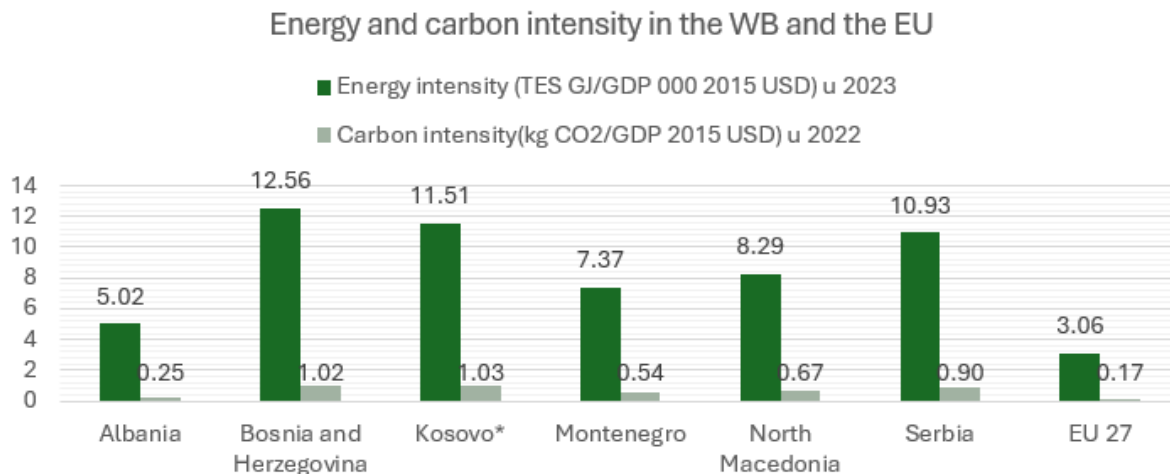
Qasja në shërbimet moderne të energjisë është thelbësore për përmbushjen e nevojave themelore sociale, duke nxitur rritjen ekonomike dhe duke nxitur zhvillimin njerëzor. Megjithatë, siç tregohet në Figura 1., furnizimi total me energji primare për frymë në Ballkanin Perëndimor (BP) mbetet dukshëm nën mesataren e BE-27 prej 116 GJ/frymë. Serbia kryeson midis ekonomive të BP-së me 100 GJ/frymë, por mbetet nën mesataren e BE-së. Bosnja dhe Hercegovina vjen pas me 90 GJ/frymë, ndërsa Mali i Zi (73), Kosova*¹ dhe Maqedonia e Veriut (të dyja në vendin e 61-të), dhe veçanërisht Shqipëria (vetëm e 33-ta) shfaqin disponueshmëri edhe më të ulët të energjisë për person. Përfundimi është se furnizimi total i rajonit me energji primare për frymë mbetet nën mesataren e BE-së. Furnizimi më i ulët me energji për person sugjeron që rajoni mund të përballet me vështirësi në përmbushjen e objektivave të tij të zhvillimit dhe ekonomisë në një mënyrë të qëndrueshme.

Figurë1Furnizimi me energji primare për frymë në vitin 2023 në BP dhe BE. Burimi: IEA

Pavarësisht furnizimit më të ulët me energji për frymë të rajonit krahasuar me BE-në, si intensiteti i energjisë ashtu edhe intensiteti i karbonit në Ballkanin Perëndimor mbeten dukshëm më të larta se mesatarja e BE-së, duke reflektuar joefikasitete strukturore të rrënjosura thellë në sektorin e energjisë (shih Figura 2). Intensiteti i energjisë, i përcaktuar si sasia e furnizimit total me energji të kërkuar për të prodhuar një njësi të PBB-së, është rritur ndjeshëm në të gjashtë ekonomitë. Për shembull, Bosnja dhe Hercegovina (12.56 GJ/000 USD) dhe Kosova* (11.51 GJ/000 USD) raportojnë gati katër herë intensitetin e energjisë së mesatares së BE-së (3.06 GJ/000 USD). Po kështu, intensiteti i karbonit, që përfaqëson vëllimin e emetimeve të CO₂ për njësi të PBB-së, është dukshëm më i lartë në të gjithë rajonin. Serbia (0.90 kg CO₂/000 USD) dhe Kosova* (1.03 kg CO₂/000 USD) e tejkalojnë mesataren e BE-së (0.17 kg CO₂/000 USD) me më shumë se pesë herë. Këto shifra tregojnë qartë se aktivitetet ekonomike në Ballkanin Perëndimor mbështeten më shumë në energji dhe janë më intensive ndaj karbonit sesa në BE.

¹Kosova*, si anëtare jo-anëtare e OKB-së, e përkushtuar ndaj qëllimeve të Marrëveshjes së Parisit përmes kornizës strategjike kombëtare.

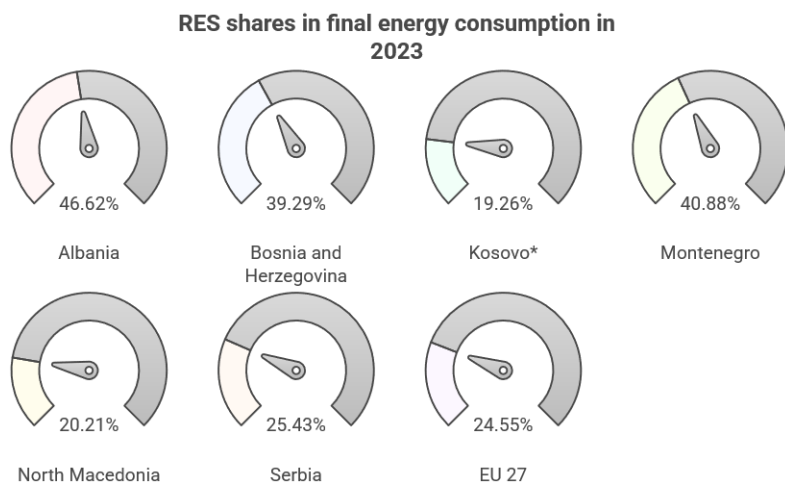
Figurë2 Intensitetet e energjisë (në vitin 2023) dhe karbonit (në vitin 2022) të BP-së dhe BE-së. Burimi: IEA

Intensitete të tilla të larta sugjerojnë përdorim joefikas të energjisë, mbështetje në lëndë djegëse me përmbajtje të lartë karboni dhe investime të pamjaftueshme në teknologjitë e pastra. Këto joefikasitete jo vetëm që pengojnë progresin mjedisor, por edhe zvogëlojnë konkurrueshmërinë ekonomike. Adresimi i tyre është i rëndësishëm për të siguruar një tranzicion të suksesshëm dhe të drejtë të energjisë. Në këtë kontekst, politikat duhet t'i japin përparësi rritjes së produktivitetit të energjisë duke arritur më shumë prodhim ekonomik për njësi të energjisë së konsumuar dhe duke ulur intensitetin e emetimeve përmes vendosjes së energjisë së pastër dhe përmirësimeve sistematike të efikasitetit të energjisë.

Përmirësimi i kapacitetit institucional, avancimi i bashkëpunimit rajonal dhe forcimi i të kuptuarit publik të këtyre çështjeve janë thelbësore. Fushatat e edukimit dhe të ndërgjegjësimit mund të kontribuojnë në adresimin e implikimeve të joefikasitetit të karbonit dhe energjisë duke mbështetur ndryshimet si në sjellje ashtu edhe në ato sistematike në përputhje me qëllimet e tranzicionit të gjelbër. Duke nxitur një kuptim më të madh të lidhjeve midis përdorimit të energjisë, emetimeve dhe qëndrueshmërisë, iniciativa të tilla mund të ndihmojnë në mobilizimin e mbështetjes publike dhe veprimit të informuar. Rritja e njohurive mbi energjinë dhe inkurajimi i modeleve të konsumit të përgjegjshëm mund të plotësojnë përpjekjet teknike dhe politike. Në këtë mënyrë, arsimi bëhet një nga disa leva që mund të ndihmojnë në sigurimin që zgjerimi i energjisë së rinovueshme dhe masat klimatike të gjenerojnë përfitime domethënëse socio-ekonomike.

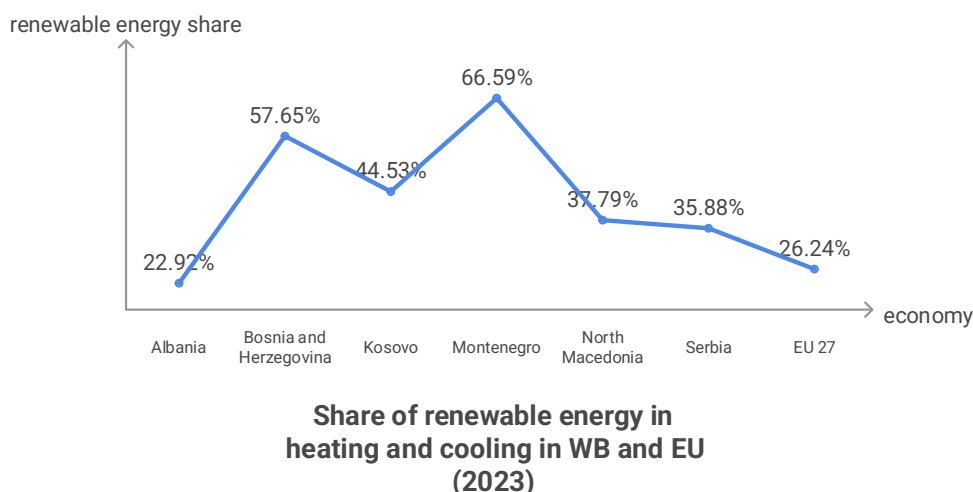
1.2 Përdorimi i Energjisë së Rinovueshme dhe Shpërndarja Sektoriale

Tranzicioni energjetik në Ballkanin Perëndimor fillon nga një kontekst në të cilin burimet e energjisë së rinovueshme (BRE) tashmë kontribuojnë një pjesë të konsiderueshme në konsumin përfundimtar të energjisë. Në vitin 2023, Shqipëria (46.62%), Mali i Zi (40.88%), Bosnja dhe Hercegovina (39.29%) dhe Serbia (25.43%) regjistruan pjesë të BRE-ve që ishin të barabarta ose më të larta se mesatarja e BE-së prej 24.55%, ndërsa Kosova* (19.26%) dhe Maqedonia e Veriut (20.21%) mbetën nën nivelin e BE-së (Figura 3).

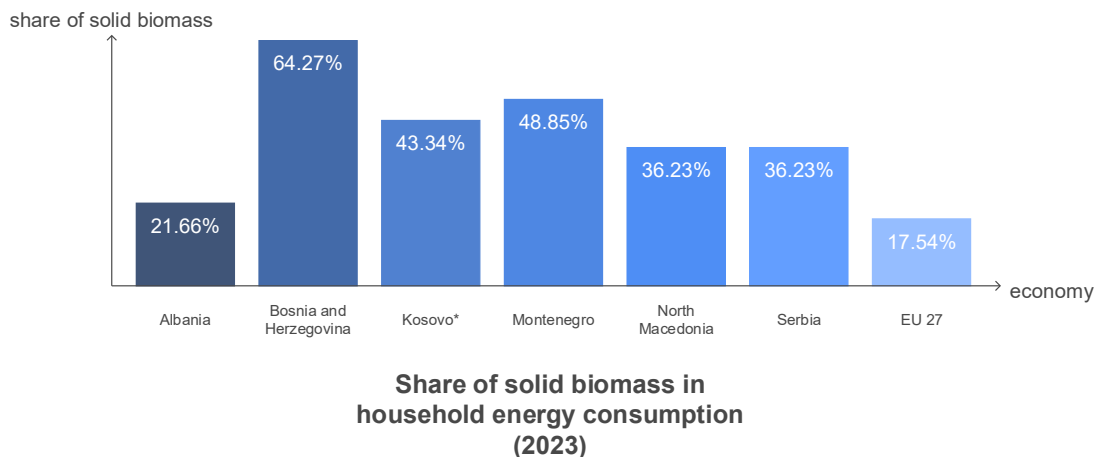

Figurë3 Pjesëmarrja e BRE-ve në konsumin përfundimtar të energjisë në BP dhe BE në vitin 2023 (Të dhëna për Bosnjën dhe Hercegovinën për vitin 2022). Burimi: EUROSTAT, rezultatet përmbledhëse të SHARES 2023

Në sektorin e ngrohjes dhe ftohjes, Mali i Zi (66.59%), Bosnja dhe Hercegovina (57.65%) dhe Kosova* (44.53%) regjistruan gjithashtu pjesëmarrje të lartë të BRE-ve (Figura 4). Megjithatë, ashtu si me konsumin përfundimtar të energjisë, këto shifra drejtohen kryesisht nga biomasa dhe jo nga teknologjitë moderne dhe efikase. Pa një përmirësim të ndjeshëm në performancën energjetike të ndërtesave dhe një zhvendosje drejt teknologjive të tilla si pompat e nxehtësisë, kontributi i BRE-ve në ngrohje dhe ftohje do të mbetet i kufizuar në aspektin e dekarbonizimit dhe produktivitetit ekonomik.

Figurë4 Pjesa e energjisë së rinovueshme në ngrohje dhe ftohje në BP dhe BE në vitin 2023 (Të dhëna për Bosnjën dhe Hercegovinën për vitin 2022). Burimi: EUROSTAT, rezultatet përmbledhëse të SHARES 2023

Figurë 5 Pjesa e biomasës së ngurtë në konsumin përfundimtar të energjisë familjare në vitin 2023 në BP dhe BE në vitin 2023. Burimi: EUROSTAT, Bilancet e energjisë botimi i prillit 2025

Ndërsa këto pjesë mund të sugjerojnë një performancë të fortë rajonale, ato shpesh pasqyrojnë një mbështetje strukturore në biomasën tradicionale, veçanërisht dru zjarri të përdorur në ngrohjen e banesave. Ky lloj përdorimi i energjisë, megjithëse klasifikohet si i rinovueshëm në statistikat zyrtare, është joefikas dhe shoqërohet me nivele të larta të ndotjes së ajrit të brendshëm dhe të jashtëm, duke ofruar përfitime të kufizuara për modernizimin ekonomik. Në vitin 2023, pjesa e biomasës së ngurtë në konsumin përfundimtar të energjisë së familjeve arriti në 64.27% në Bosnjë dhe Hercegovinë, 48.85% në Mal të Zi dhe 43.34% në Kosovë* - shumë mbi mesataren e BE-së prej 17.54% (Figura 5).

Edhe pse pompat e nxehtësisë dhe teknologjitë e kondicionimit të ajrit janë gjithnjë e më të pranishme në Ballkanin Perëndimor, kontributi i tyre në statistikat e BRE-ve aktualisht nuk është kapur në bilancet kombëtare të energjisë. Në mënyrë të ngjashme, sistemet e ngrohjes qendrore, të cilat janë të zakonshme në të gjithë rajonin, mbështeten vetëm minimalisht në BRE. Një numër projektesh të mbështetura nga BE dhe IFI janë në zhvillim e sipër për të promovuar zgjidhjet e ngrohjes qendrore të bazuara në BRE, duke përfshirë një projekt ngrohjeje diellore prej 6.5 milionë eurosh në Kosovë*.², por shumica e iniciativave mbeten në fazat e hershme.

Në sektorin e transportit, integrimi i BRE-ve mbetet marginal. Të dhënat e EUROSTAT tregojnë se në vitin 2023, Ballkani Perëndimor kishte pak më shumë se 34,000 automjete elektrike, hibride plug-in dhe hibride të regjistruara në një flotë prej gati 5 milionë makinash pasagjerësh. U raportuan vetëm 158 automjete me biodizel, pa asnjë automjet të regjistruar me hidrogjen ose qeliza karburanti. Në të kundërt, BE regjistroi 4.4 milionë automjete elektrike në vitin 2023, duke përbërë 22.7% të të gjitha regjistrimeve të reja.³ Ky boshllëk tregon një nevojë urgjente për ndërhyrje strategjike që mbështesin përvetësimin e BRE-ve në transport dhe përshpejtojnë gatishmërinë e tregut.

²Projekti RES-DHC (2022). 6.5 milionë euro të dhëna për ngrohjen qendrore me energji diellore në Kosovë. Publikuar më 18 korrik 2022. Në dispozicion në: <https://www.res-dhc.com/en/2022/07/18/eur-65-million-provided-for-solar-district-heating-in-kosovo/>

³Agjencia Evropiane e Mjedisit (2024). Regjistrime të reja të automjeteve elektrike në Evropë – Vlerësimi i Treguesve. Kopenhagen: EEA. Në dispozicion në: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/new-registrations-of-electric-vehicles>

1.3 Transformimi i Sektorit të Energjisë Elektrike: Gjenerimi, Rritja dhe Decentralizimi

Decarbonizimi i sektorit të energjisë elektrike mbetet ndër sfidat më të vështira të rajonit. Në vitin 2023, pjesëmarrja e energjisë elektrike nga BRE-të ishte më e ulët se mesatarja e BE-së në Kosovë*, Maqedoninë e Veriut dhe Serbi, ndërsa ekonomitë e tjera, veçanërisht Shqipëria, regjistruan pjesë më të larta. Shqipëria mbështetet pothuajse tërësisht në burimet e rinovueshme, kryesisht hidro, për prodhimin e energjisë elektrike. Megjithatë, kur vlerësohet progresi i BRE-ve drejt objektivave të vitit 2030, prodhimi hidro mesatarizohet gjatë një periudhe 15-vjeçare, gjë që mund të errësojë kontributin në kohë reale të energjisë hidro në përzierjen e energjisë elektrike në çdo vit të caktuar.

Që nga viti 2023, rajoni kishte 13.5 GW kapacitet të instaluar të gjenerimit të energjisë elektrike të rinovueshme, që përfaqëson 65% të kapacitetit total të instaluar të energjisë elektrike (Tabela 1.) Megjithatë, për shkak të natyrës së ndërprerë të BRE-ve, veçanërisht të energjisë hidroelektrike, kontributet vjetore të BRE-ve në prodhimin e energjisë elektrike ndryshojnë nga viti në vit, të ndikuara nga luhajtjet sezonale dhe klimatike.

Shumica e ekonomive të Ballkanit Perëndimor gjeneruan më shumë energji elektrike sesa konsumuan në vitin 2023⁴ Megjithatë, për shkak të mospërputhjeve ditore dhe sezonale midis kërkesës dhe gjenerimit, të gjitha ekonomitë mbeten pjesëmarrëse aktive në tregtinë rajonale të energjisë elektrike. Kjo nevojë balancuese nënvizon rëndësinë e infrastrukturës së përmirësuar të rrjetit, ndërlikimeve të zgjeruara dhe aseteve fleksibile të gjenerimit për të mbështetur integrimin e BRE-ve.

Tavolinë 1 Kapacitetet dhe prodhimi i energjisë elektrike në vitin 2023. Burimi: Faqja e internetit e Traktatit të Komunitetit të Energjisë

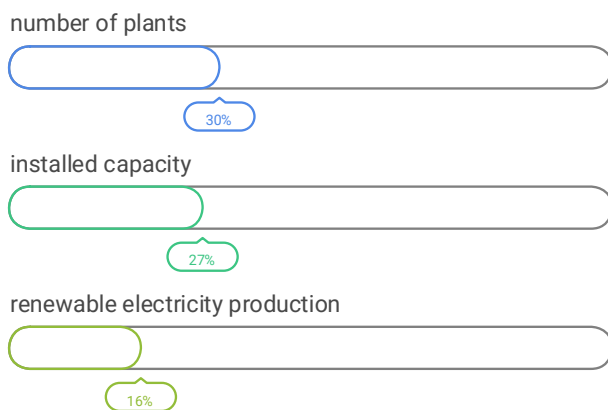
	Kapacitetet e instaluar të prodhimit të energjisë elektrike në vitin 2023 (MW)	Kapaciteti i prodhimit të energjisë elektrike nga BRE-të në Ballkanin Perëndimor 2023 (MW)	Prodhimi vjetor i energjisë elektrike 2023 (GWh)	Konsumi vjetor i energjisë elektrike 2023 (GWh)
Shqipëria	2,824	2,711	9,012	8,507
Bosnjë dhe Hercegovinë	4,770	2,614	15,822	11,635
Kosovë*	1,237	277	5,867	6,750
Mali i Zi	1,064	839	4,047	3,194
Maqedonia e Veriut	2,633	1,311	6,552	6,739
Serbia	8,227	3,719	37,689	35,519
Ballkani Perëndimor	20,755	13,494	78,989	72,344

Ndjekja e rritjes së kapaciteteve të instaluar të BRE-ve ofron një pamje më të qartë të tendencave të vendosjes së teknologjisë. Maqedonia e Veriut dallohet, duke regjistruar rritjen më të ndjeshme të kapacitetit të BRE-ve

⁴Hidrocentralet prodhuan sasi rekord të energjisë elektrike në pothuajse të gjitha ekonomitë këtë vit.

në periudhën deri në vitin 2023. Ky trend vazhdoi në vitin 2024, me një rritje prej 30% në numrin e centraleve të BRE-ve, një rritje prej 27% në kapacitetin e instaluar dhe një rritje prej 16% në prodhimin e energjisë elektrike nga burimet e rinovueshme (Figura 6:) në një vit të vetëm⁵Ky rast ndoshta mund të ofrojë njohuri se si tregu i punës siguroi fuqinë punëtore për këtë zhvillim të shpejtë.

Growth in renewable electricity sector of North Macedonia in 2024

Figurë6Rritja në sektorin e energjisë elektrike të rinovueshme në vitin 2024 në Maqedoninë e Veriut. Burimi Komisioni Rregullator i Shërbimeve të Energjisë dhe Ujit i Republikës së Maqedonisë së Veriut

Deri më tani, ky raport është përqendruar kryesisht në sistemet e energjisë në shkallë të gjerë. Megjithatë, Ballkani Perëndimor po përjeton shfaqjen e një trendi të ri: supozimi i energjisë (Tavolinë2.). Bizneset, familjet dhe institucionet publike, që më parë ishin konsumatorë pasivë të energjisë elektrike, po bëhen gjithnjë e më shumë si prodhues ashtu edhe konsumatorë të energjisë, veçanërisht përmes teknologjive të rinovueshme në shkallë të vogël, siç janë sistemet diellore fotovoltaike. Këta konsumatorë tani janë pjesëmarrës aktivë në sistemin e energjisë, duke shkuar përtej rolit tradicional të përdoruesve fundorë.

Ky ndryshim është bërë i mundur nëpërmjet transpozimit të legjislacionit përkatës të BE-së në kornizat kombëtare nëpërmjet Traktatit të Komunitetit të Energjisë. Ndërsa këto zhvillime janë relativisht të kohëve të fundit dhe konsumatorët mbeten të shpërndarë me mbikëqyrje të kufizuar rregullatore, sistemet e monitorimit janë ende në fazat e hershme. Si rezultat, të dhënat e besueshme dhe të azhurnuara mbi kapacitetin e instaluar të konsumatorit mbeten të kufizuara. Vlerësimet e paraqitura në këtë seksion bazohen në llogaritjet e autorit që nga mesi i dhjetorit 2024.

⁵Komisioni Rregullator i Shërbimeve të Energjisë dhe Ujit i Republikës së Maqedonisë së Veriut (2024). Raporti Vjetor për vitin 2024. Shkup: ERC. (I disponueshëm vetëm në gjuhën maqedonase në kohën e përgatitjes.) I disponueshëm në:<https://www.erc.org.mk/odluki/2025.04.29%20-%20RKE%20GI%202024-final.pdf>

**Të dhënat e dhjetorit 2024 mbi kapacitetin ekzistues të energjisë elektrike
(MW)**

Shqipëria	190 ⁶
Bosnjë dhe Hercegovinë	23 ⁷
Kosovë*	18 ⁸
Maqedonia e Veriut	14 ⁹
Serbia	80 ¹⁰
Mali i Zi	70 ¹¹

Aktualisht, Mali i Zi kryeson Ballkanin Perëndimor në prodhimin e energjisë elektrike në nivel familjesh, me afërsisht 1.75% të të gjitha familjeve që prodhojnë energji elektrike. Në krahasim, në vitin 2023, rreth 25% e familjeve në Belgjikë dhe Holandë prodhonin energji elektrike, ndërsa pjesa arriti në gati 8% në Poloni dhe afër 5% në Slloveni (Figura 7.).

⁶Publikimi i OSF-së. Uebfaqja e botuesit:<https://osfwb.org>

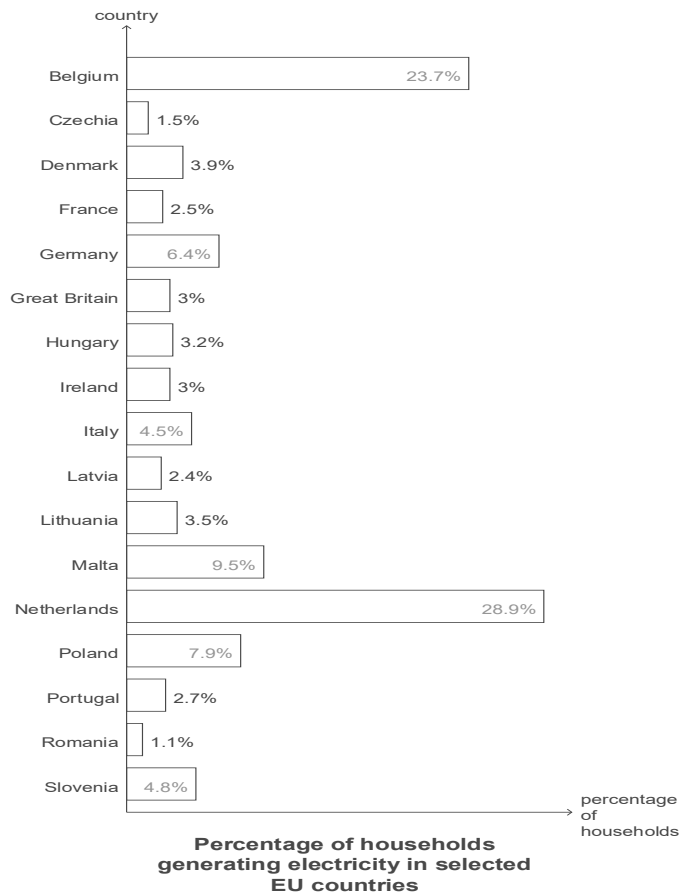
⁷Komisioni Shtetëror Rregullator i Energjisë Elektrike i Bosnjës dhe Hercegovinës (2024). Raporti Vjetor për vitin 2023. Tuzla: SERC. Në dispozicion në:<https://www.derk.ba/DocumentsPDFs/BIH-SERC-Annual-Report-2023.pdf>(Vlerësimi i cituar për shkak të statusit të paqartë të raportimit nga konsumatorët.)

⁸ Zyra e Rregullatorit të Energjisë e Republikës së Kosovës* (2024). Regjistri i Aplikimeve për Gjeneratorët Vetëkonsumues (që nga 30 gushti 2024). Prishtina: ZRRE. Në dispozicion në:https://www.ero-ks.org/zrre/sites/default/files/Publikimet/BRE/Regjistri%20i%20Aplikacioneve%20p%C3%ABr%20gjeneratoret%20per%20VET%20E2%80%93%20KONSUM%20-30.08.2024...._0.pdf

⁹Komisioni Rregullator i Shërbimeve të Energjisë dhe Ujit i Republikës së Maqedonisë së Veriut (2023). Raporti Vjetor për vitin 2023. Shkup: ERC. Në dispozicion në:<https://www.erc.org.mk/odluki/ANNUAL%20REPORT%20for%202023%20-ERC.pdf>

¹⁰Elektrodistribucija Beograd (2024). Regjistroni kupaca sa statusom kupca-proizvođača – Domaćinstva i Ostali krajnji potrošači. Beograd: EDB. Dhjetor 2024. Në dispozicion në http://edbnabavke.edb.rs/registar_kupaca/DOMACINSTVA/DOMACINSTVA.pdf

¹¹EPCG-Solar Gradnja (2023). Elektroprivreda i Solar Gradnja obezbeđuju dobrobit za državu, građane i zaposlene. Publikuar më 18 shtator 2023. Në dispozicion në:<https://epcg-sg.com/elektroprivreda-i-solar-gradnja-obezbeđuju-dobrobit-za-drzavu-gradane-i-zaposlene/>

Figurë7Përqindja e familjeve që gjenerojnë energji elektrike në vendet e zgjedhura të BE-së. Burimi: ACER, 2024 "Shitja me pakicë e energjisë - Pjesëmarrja aktive e konsumatorëve është çelësi për të nxitur tranzicionin energjetik: si mund të ndodhë? Raporti i Monitorimit të Tregut 2024

1.4 Përfundime

Ndërsa rajoni i Ballkanit Perëndimor raporton zyrtarisht pjesë të larta të energjisë së rinovueshme në konsumin përfundimtar, një pjesë e madhe e kësaj i atribuohet përdorimit tradicional të biomasës, veçanërisht në ngrohjen e familjeve. Teknologjitë moderne, efikase dhe me emetime të ulëta të energjisë së rinovueshme mbeten të pazhvilluara në sektorët kryesorë, veçanërisht në ngrohje dhe ftohje, transport dhe prodhimin e energjisë elektrike të shpërndarë. Mbështetja në sisteme të vjetruara, joefikasitetet strukturore dhe diversifikimi i kufizuar teknologjik nxjerrin në pah një hendek kritik midis performancës statistikore dhe tranzicionit thelbësor të energjisë.

Në të njëjtën kohë, momenti rajonal, i dukshëm në rritjen e shpejtë të kapaciteteve të BRE-ve në ekonomi si Maqedonia e Veriut dhe shfaqjen e konsumatorëve, tregon një potencial të prekshëm për transformim të përshtetshëm. Investimi në modernizimin e rrjetit, planifikimi më i zgjuar dhe ndjekja më e mirë e teknologjive të reja janë thelbësore për të përafuar vendosjen e BRE-ve me objektivat afatgjata të klimës dhe zhvillimit.

Së fundmi, kompleksiteti dhe ritmi i tranzicionit energjetik të përshkruar në këtë seksion nënvizon nevojën për një ndryshim paralel në zhvillimin e kapitalit njerëzor. Siç njihet në Axhendën e Gjellbër për Ballkanin Perëndimor¹² Arritja e një tranzicioni energjetik të gjellbër, elastik dhe gjithëpërfshirës do të kërkojë jo vetëm përmirësime teknologjike, por edhe një reformë sistematike të sistemeve të arsimit dhe trajnimit.

---

¹²Komisioni Evropian. (2020). Axhenda e Gjellbër për Ballkanin Perëndimor. Në dispozicion në: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf

II Angazhimet e përbashkëta për BRE-të në BB

Ekonomitë e Ballkanit Perëndimor janë zotuar për dekarbonizim të plotë deri në vitin 2050 si palë në Marrëveshjen e Parisit ose nënshkruese të Deklaratës së Sofjes. Ky angazhim u përforcua në vitin 2020 me miratimin e Axhendës së Gjellbër për Ballkanin Perëndimor, e cila e për afron rajonin me Marrëveshjen e Gjellbër Evropiane.¹³dhe bën thirrje për integrimin e objektivave klimatike në të gjithë sektorët e politikave publike, veçanërisht në energjinë dhe transportin.

Për të vënë në funksion këto angazhime, qeveritë rajonale marrin pjesë në një sërë procesesh planifikimi që pasqyrojnë si mandatet legjislative kombëtare ashtu edhe detyrimet mbikombëtare. Këto përfshijnë kërkesat sipas Konventës Kornizë të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC).¹⁴dhe arkitektura në zhvillim e sipër e planifikimit dhe raportimit të Komunitetit të Energjisë.

Një moment i rëndësishëm u arrit në dhjetor 2022, kur Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë miratoi objektivat detyrues të vitit 2030 për uljen e emetimeve të gazrave serrë (GHG), efikasitetin e energjisë dhe vendosjen e energjisë së rinovueshme nëpërmjet Vendimit 2022/02/MC-EnC.¹⁵Këto objektiva kryesore përfaqësojnë shprehjen më konkrete të angazhimit kolektiv të rajonit ndaj rrugës së dekarbonizimit deri në vitin 2030.

Këto objektiva duhet të zbatohen përmes Planeve Kombëtare të Energjisë dhe Klimës (PKKE), të cilat shërbejnë si instrumentet kryesore për planifikimin e integruar të energjisë dhe klimës. Ndërsa Shqipëria, Maqedonia e Veriut dhe Serbia i kanë miratuar PKKE-të e tyre, megjithëse disa janë në proces rishikimi, ekonomitë e tjera janë ende në fazën e hartimit ose konsultimit.

Përveç detyrimeve të brendshme, faktorët nxitës të politikës së jashtme, siç janë rregullat e propozuara të BE-së për Komunitetet e Energjisë së Rinovueshme (REC)¹⁶dhe instrumente si Mekanizmi i Rregullimit të Kufirit të Karbonit (CBAM)¹⁷pritet të formësojnë planifikimin dhe investimet afatgjata të energjisë në rajon, duke përforcuar urgjencën e përafritit të kornizave kombëtare me rrugët e zhvillimit me karbon të ulët.

Ky seksion përshkruan angazhimet institucionale, detyrimet e planifikimit dhe progresin drejt arritjes së objektivave të BRE-ve për vitin 2030 në të gjitha ekonomitë e Ballkanit Perëndimor. Ai thekson rolin e NECP-ve si një mjet i përbashkët politikash, ndryshimet në nivelet e ambicieve kombëtare dhe gjendjen e transpozimit të vendimeve rajonale në kornizat e politikave kombëtare.

---

¹³Komisioni Evropian. (2019). Marrëveshja e Gjellbër Evropiane. Bruksel: Komisioni Evropian. Në dispozicion në:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640>

¹⁴Kombet e Bashkuara. (1992). Konventa Kornizë e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC). E disponueshme në:<https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>

¹⁵Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë (2022). Vendimi 2022/02/MC-EnC. Në dispozicion në:https://www.energy-community.org/dam/jcr:421f0dca-1b16-4bb5-af86-067bc35fe073/Decision_02-2022-MC_CEP_2030targets_15122022.pdf

¹⁶Komisioni Evropian (2024). Propozim për një Direktivë mbi rregullat e përbashkëta për Komunitetet e Energjisë së Rinovueshme. Në dispozicion në:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024PC0535>

¹⁷Komisioni Evropian (2021). Propozimi i Mekanizmit të Rregullimit të Kufirit të Karbonit, COM/2021/564 final. Në dispozicion në:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0564>

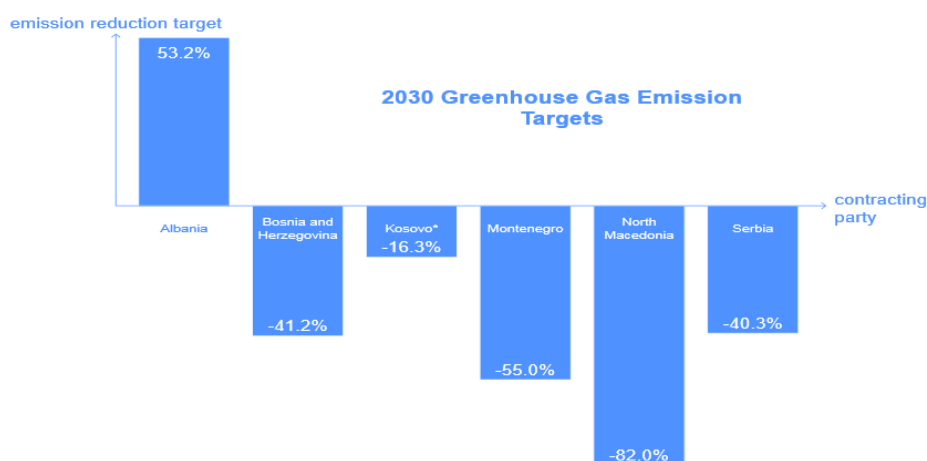
2.1 Objektivat e Dekarbonizimit dhe Roli i Energjisë së Rinovueshme

Për të arritur objektivat e reduktimit të gazrave serrë (GS) për vitin 2030, ekonomitë e Ballkanit Perëndimor duhet të rrisin ndjeshëm pjesën e burimeve të energjisë së rinovueshme (BRE) dhe të përmirësojnë efikasitetin e energjisë. Këto objektiva janë përcaktuar nga Vendimi 2022/02/MC-EnC i Këshillit Ministror të Komunitetit të Energjisë, i cili ofron bazën ligjore për objektivat detyruese të klimës dhe energjisë në të gjithë rajonin. Ndërsa ky vendim nuk cakton objektiva fikse të GS për secilën ekonomi, ai kërkon që të gjitha Palët Kontraktuese të përcaktojnë kontribute kombëtare, përmes Planeve të tyre Kombëtare të Energjisë dhe Klimës (NECP), që së bashku përmbushin objektivat e Komunitetit të Energjisë për vitin 2030.

Rritja e pjesës së BRE-ve është një rrugë kyçe për përmbushjen e objektivave të GS-ve. Meqenëse shumica e emetimeve në Ballkanin Perëndimor vijnë nga energjia elektrike, ngruhja dhe transporti me bazë fosile, zgjerimi i përdorimit të energjisë së pastër është thelbësor për uljen e intensitetit të karbonit. Paralelisht, objektivat e efikasitetit të energjisë shprehen si kufij kombëtarë mbi furnizimin me energji primare dhe konsumin përfundimtar të energjisë, ndërsa objektivat e BRE-ve përcaktohen si pjesë në konsumin përfundimtar bruto të energjisë.

Objektivat e GS-ve për vitin 2030, të paraqitura në Figura 8, ndryshojnë ndjeshëm në të gjithë rajonin. Maqedonia e Veriut është zotuar për objektivin më ambicioz me një ulje prej 82.0% nga viti bazë, e ndjekur nga Mali i Zi (55.0%), Bosnja dhe Hercegovina (41.2%) dhe Serbia (40.3%). Kosova* ka vendosur një objektiv më të moderuar uljeje prej 16.3%, ndërsa Shqipëria, për shkak të nivelit të saj tashmë të ulët të emetimeve, ka një rritje të lejuar prej 53.2%.

Këto objektiva të diferencuara pasqyrojnë rrethanat specifike të secilës ekonomi dhe kapacitetin e dekarbonizimit. Megjithatë, në të gjithë rajonin, rritja e pjesëmarrjes së BRE-ve mbetet një strategji e nevojshme për të përmbushur angazhimet klimatike, për të zvogëluar varësinë nga lëndët djegëse fosile dhe për t'u përafëruar me kornizat e politikave klimatike të Komunitetit të Energjisë dhe të BE-së.

Figurë8: 2030, Planet Kombëtare të Energjisë dhe Klimës (NECP) të palëve kontraktuese të Ballkanit Perëndimor; të përpiluara nga Sekretariati i Komunitetit të Energjisë, bazuar në objektivat e miratuara sipas Vendimit 2022/02/MC-EnC

2.2 Angazhimet për BRE-të dhe Planifikimi Kombëtar përmes NECP-ve

RES share in 2023 and RES targeted share for 2030

What?	Albania	Bosnia and Herzegovina	Kosovo	Montenegro	North Macedonia	Serbia
2023 RES share	46.62%	39.29%	19.26%	40.88%	20.21%	25.43%
2030 RES targeted share	52.0%	43.6%	32.0%	50.0%	38.0%	40.7%

Figurë9Pjesa e synuar e BRE-ve në konsumin përfundimtar bruto të energjisë në vitin 2030 dhe pjesët e realizuara të BRE-ve në konsumin përfundimtar bruto të energjisë në vitin 2023. Burimet: VENDIMI I KËSHILLIT MINISTROR TË KOMUNITETIT TË ENERGISË Nr. 2022/02/MC-EnC, pjesët e EUROSTAT

Rregullorja e Qeverisjes në Komunitetin e Energjisë¹⁸kërkon që Palët Kontraktuese të zhvillojnë Plane Kombëtare të Integruara për Energjinë dhe Klimën (PKKE). PKKE-të përfshijnë objektivat dhe synimet kombëtare, si dhe politikat dhe masat përkatëse për të pesë dimensionet e Bashkimit të Energjisë, të cilat janë të lidhura ngushtë dhe përforcohen reciprokisht.Figura 9ilustron pjesët e BRE-ve të arritura tashmë në vitin 2023, së bashku me objektivat detyrues të vitit 2030 të përcaktuara nga Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë sipas Vendimit 2022/02/MC-EnC.¹⁹Ndërsa Shqipëria dhe Mali i Zi raportuan pjesëmarrjet më të larta të BRE-ve në vitin 2023, Kosova* me 46.62% dhe 40.88% përkatësisht dhe Maqedonia e Veriut regjistruan pjesëmarrjet më të ulëta, në 19.26% dhe 20.21%.

Të gjitha palët kontraktuese të Ballkanit Perëndimor janë zotuar të rrisin pjesëmarrjen e tyre në burimet e rinovueshme të energjisë deri në vitin 2030, me objektivat më ambicioze të vendosura nga Shqipëria (52.0%) dhe Mali i Zi (50.0%). Edhe ekonomitë që fillojnë nga nivele bazë më të ulëta, si Kosova* (32.0%) dhe Maqedonia e Veriut (38.0%), pritet të rrisin ndjeshëm vendosjen e energjisë së rinovueshme.

Këto objektiva të diferencuara kombëtare pasqyrojnë jo vetëm diversitetin e strukturave të sistemit energjetik dhe disponueshmërinë e burimeve, por edhe kapacitetet e ndryshme institucionale. Ato janë komponentë thelbësorë të përpjekjeve më të gjera të rajonit për të përmbushur objektivat e dekarbonizimit dhe tranzicionit energjetik.

Siç është përmendur tashmë, deri në korrik 2025, Shqipëria, Maqedonia e Veriut dhe Serbia miratuan NECP-të e tyre, ndërsa ekonomitë e mbetura të Ballkanit Perëndimor dorëzuan versione të draftit dhe morën rekomandime nga Sekretariati i Traktatit të Komunitetit të Energjisë, por ende nuk e kanë finalizuar procesin e miratimit (Tabela 3).

¹⁸Komuniteti i Energjisë (2023). Rregullorja e Qeverisjes, E disponueshme në: https://www.energy-community.org/dam/jcr:421f0dca-1b16-4bb5-af86-067bc35fe073/Decision_02-2022-MC_CEP_2030targets_15122022.pdf

¹⁹Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë (2022). Vendimi 2022/02/MC-EnC, Në dispozicion në:https://www.energy-community.org/dam/jcr:421f0dca-1b16-4bb5-af86-067bc35fe073/Decision_02-2022-MC_CEP_2030targets_15122022.pdf

Rezultati në raportin e zbatimit të vitit 2024		Gjetje nga raporti i zbatimit të vitit 2024
Shqipëria	62%	Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (PKKE) i Shqipërisë u miratua në dhjetor 2021. Puna për përditësimin e planit vazhdoi në vitin 2024, por nuk është finalizuar. Shqipëria duhet ta përfundojë procesin e përditësimit pa vonesë.
Bosnjë dhe Hercegovinë	36%	Bosnja dhe Hercegovina paraqiti një pjesë përshkruese të përditësuar të Planit të saj Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (NECP) më 28 qershor 2024, si dhe një përmbledhje se si janë marrë në konsideratë rekomandimet e Sekretariatit. Për një vlerësim të plotë, Bosnja dhe Hercegovina do të duhet të miratojë dhe t'ia paraqesë Sekretariatit NECP-në e plotë (duke përfshirë pjesën analitike).
Kosovë*	62%	Kosova* nuk i ka njoftuar Sekretariatit një Plan Kombëtar për Energjinë dhe Klimën (NECP) të miratuar dhe kështu ka humbur afatin ligjor.
Mali i Zi	30%	Mali i Zi është ende duke finalizuar draftin e Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (NECP).
Maqedonia e Veriut	71%	Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (PKKE), i cili u miratua në maj 2022, po përditësohet për të siguruar përputhshmëri të plotë me dispozitat e Rregullores së Qeverisjes.
Serbia	89%	Serbia miratoi Planin e saj Kombëtar për Energjinë dhe Klimën (NECP) më 25 korrik 2024 dhe informoi Sekretariatin në përputhje me rrethanat.

Në NECP-të e tyre, ekonomitë duhet të vendosin objektiva kombëtare për vitin 2030, duke përfshirë pjesën e energjisë së rinovueshme në konsumin përfundimtar bruto të energjisë. Këto objektiva duhet të jenë në përputhje me nivelet minimale të përcaktuara në Vendimin 2022/02/MC-EnC të Këshillit Ministror të Komunitetit të Energjisë. Të gjitha Palët Kontraktuese kanë vendosur objektivat e tyre kombëtare për BRE-të në përputhje me këtë kërkesë në NECP-të e tyre, ose në versionet e draftit që janë aktualisht në dispozicion, përveç Serbisë, e cila ka propozuar një objektiv më të ulët në NECP-në e saj. Objektivat për vitin 2050 janë përfshirë në NECP.

NECP-të përmbajnë gjithashtu objektiva indikative sektoriale për vitin 2030, për pjesën e BRE-ve në energjinë elektrike, transport, ngrohje dhe ftohje.

Siç tregohet në Tabela 4., këto objektiva specifike për sektorin zbuluan dallime kyçe në strukturën dhe ambicien e rrugëve të tranzicionit të energjisë në të gjithë rajonin.

Shqipëria, me sistemin e saj të energjisë elektrike të bazuar në hidroenergjë, raportoi një pjesë të energjisë elektrike nga BRE-të prej mbi 100% në vitin 2023 dhe planifikoi ta rriste këtë në 178.1% deri në vitin 2030, kryesisht për të mundësuar eksportet dhe për të siguruar fleksibilitetin e sistemit. Në të kundërt, Kosova* dhe

²⁰Sekretariati i Komunitetit të Energjisë (2024). Raporti Vjetor i Zbatimit 2024. Vjenë: Komuniteti i Energjisë. Në dispozicion në: <https://www.energy-community.org/dam/jcr:20ddd998-0d13-4117-adb5-532ab699c063/EnC%20IR%202024%20Annual%20Report.pdf>

Serbia, të cilat kishin pjesë të energjisë elektrike nga BRE-të nën 10% dhe 32% përkatësisht, synuan një rritje më të moderuar deri në vitin 2030.

Një ndryshim i ngjashëm ishte i dukshëm në sektorin e transportit, ku pjesëmarrja e BRE-ve në vitin 2023 mbeti e papërfillshme në të gjitha ekonomitë, nën 1%, duke reflektuar fazën e hershme të elektrifikimit dhe përdorimit të biokarburantit. Megjithatë, objektivat varionin nga 3.9% në Kosovë* në 34.6% në Shqipëri, duke treguar nivele të ndryshme ambicioni dhe qasje planifikimi.

Në sektorin e ngrohjes dhe ftohjes, pjesëmarrja e burimeve të rinovueshme të energjisë (BRE) në vitin 2023 ishte relativisht më e lartë, kryesisht e nxitur nga përdorimi tradicional i biomasës. Bosnja dhe Hercegovina dhe Mali i Zi raportuan pjesëmarrje mbi 57%, ndërsa Maqedonia e Veriut dhe Serbia mbetën më afër 35%. Megjithatë, pjesëmarrjet e synuara për vitin 2030 pasqyruan pritshmëri të ndryshme: Bosnja dhe Hercegovina synonte të rriste më tej pjesën e saj tashmë të lartë, ndërsa Shqipëria planifikoi një ulje, duke reflektuar me shumë mundësi një kalim nga druri tradicional i zjarrit në alternativa më efikase ose më të pastra.

Këto objektiva sektoriale ofruan tregues të dobishëm për investitorët, politikëbërësit dhe sektorin e arsimit. Ato vunë në dukje fushat ku vendosja e energjisë së rinovueshme mund të zgjerohet më shpejt dhe ku nevojat për punë dhe aftësi mund të bëhen më të theksuara. Të kuptuarit e këtyre dinamikave mund të mbështesë përpjekjet për të përshtatur gradualisht sistemet e arsimit dhe trajnimit në përputhje me kërkesat në zhvillim të tregut dhe të kontribuojë në një tranzicion më gjithëpërfshirës dhe efektiv të energjisë.

Tavolinë 4 Objektivat tregues për pjesën e BRE-ve në energjinë elektrike, transport, ngrohje dhe ftohje. Burimi: NECP-të dhe draftet e NECP-ve të ekonomive të BP-së të marra nga faqet e internetit të Komunitetit të Energjisë.

	Energjia elektrike nga RES në vitin 2023	Pjesëmarrja e synuar e BRE-ve në energjinë elektrike në vitin 2030	Pjesëmarrja e BRE-ve në transport në vitin 2023	Pjesëmarrja e synuar e BRE-ve në transport në vitin 2030	Pjesëmarrja e BRE-ve në ngrohje dhe ftohje në vitin 2023	Pjesëmarrja e synuar e BRE-ve në ngrohje dhe ftohje në vitin 2030
Shqipëria	105.38%	178.10%	0.46%	34.60%	22.92%	16.60%
Bosnjë dhe Hercegovinë	48.00%	70.10%	0.00%	8.40%	57.65%	60.80%
Kosovë*	8.98%	45.00%	0.00%	3.90%	44.53%	49.60%
Mali i Zi	67.53%	79.40%	0.34%	24.40%	66.59%	49.20%
Maqedonia e Veriut	32.20%	66.00%	0.00%	10.00%	37.79%	45.00%
Serbia	31.75%	45.00%	0.60%	7.00%	35.88%	41.40%

Paralelisht me miratimin e objektivave të dekarbonizimit dhe energjisë së rinovueshme, ekonomitë e Ballkanit Perëndimor përballen me implikime të rëndësishme në tregun e punës që rrjedhin nga ristrukturimi i sektorit të energjisë. Këto implikime janë veçanërisht të rëndësishme për sektorin e energjisë elektrike, ku kalimi nga prodhimi i energjisë me bazë qymyri në burimet e energjisë së rinovueshme pritet të çojë si në humbje ashtu edhe në krijim vendesh pune, varësisht nga ekonomia dhe teknologjia.

Analiza e fundit rajonale e efekteve të tregut të punës²¹ mbështetur nga Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), i kryer në kuadër të Projektit Axhenda e Gjelbër: Dekarbonizimi i Sektorit të Energjisë Elektrike në Ballkanin Perëndimor, vlerëson se mbi 41,000 vende pune në sektorët e lidhur me qymyrin, duke përfshirë minierat dhe termocentralet me qymyr, do të humbasin deri në vitin 2030. Bosnja dhe Hercegovina dhe Serbia pritet të preken më shumë për shkak të madhësisë së industrive të tyre të qymyrit. Në të njëjtën kohë, sektori i energjisë së rinovueshme parashikohet të krijojë më shumë se 51,000 vende pune direkte dhe indirekte në të gjithë rajonin, kryesisht në energjinë fotovoltaike diellore, energjinë e erës dhe hidroenergjinë.

Parashikimet e tregut të punës të paraqitura më poshtë bazohen në kapacitetet e planifikuara të energjisë së rinovueshme të nxjerra nga NECP-të kombëtare dhe draftet e NECP-ve. Duke aplikuar shumëzues rajonale të punësimit në këto vlerësime të kapacitetit, analiza ofron parashikime specifike për teknologjinë dhe vendin për krijimin e vendeve të punës deri në vitin 2030. Energjia fotovoltaike diellore tregon potencialin më të lartë të krijimit të vendeve të punës për shkak të natyrës së saj që kërkon shumë punë, veçanërisht në fazat e instalimit dhe prodhimit. Energjia e erës dhe ajo hidroelektrike vijojnë më pas, me ndikime relativisht më të ulëta, por ende të rëndësishme në punësim. Tabela 5Më poshtë përmbledhen vendet e punës të parashikuara në lidhje me BRE-të sipas teknologjisë dhe ekonomisë deri në vitin 2030.

Tavolinë 5 Krijimi i parashikuar i vendeve të punës në sektorin e energjisë së rinovueshme deri në vitin 2030. (punë direkte + indirekte), GIZ (2024), Analiza e Efektit të Tregut të Punës - Tranzicioni Energjistik dhe Punësimet në Ballkanin Perëndimor, bazuar në shumëzuesit rajonale të punësimit të aplikuar në kapacitetet e instaluar të parashikuara deri në vitin 2030.

Ekonomi	Diellor	Era	Hidro
Shqipëria	4280	625	0
Bosnjë dhe Hercegovinë	12149	1254	2661
Kosovë*	6258	1400	0
Maqedonia e Veriut	5825	632	1008
Mali i Zi	2561	397	835
Serbia	11318	1555	2849
Totali	42391	5863	7353

Shpërndarja e krijimit të vendeve të punës nëpër teknologji pasqyron strategjitë rajonale dhe disponueshmërinë e burimeve. Bosnja dhe Hercegovina dhe Serbia, për shembull, pritet të përfitojnë nga vendosja e energjisë diellore në shkallë të gjerë, ndërsa energjia e erës luan një rol më të spikatur në Kosovë* dhe Maqedoninë e Veriut. Energjia hidroelektrike mbetet e rëndësishme kryesisht në Bosnje dhe Hercegovinë dhe Mal të Zi.

Këto trende nxjerrin në pah nevojën për planifikim proaktiv për të siguruar një tranzicion të drejtë. Kjo kërkon bashkëpunim më të ngushtë me sektorin e arsimit për të mbështetur përshtatjet parashikuese në rrugët e trajnimit, për të përditësuar standardet e kualifikimit dhe për të përafuar përmbajtjen e mësimdhënies me

²¹GIZ (2024). Analiza e Efektit të Tregut të Punës – Tranzicioni Energjistik dhe Punësimi në Ballkanin Perëndimor. Projekt: Axhenda e Gjelbër – Dekarbonizimi i Sektorit të Energjisë Elektrike në Ballkanin Perëndimor. IRMO & CETEOR, Tetor 2024. Në dispozicion në: https://energypedia.info/images/6/6e/Labor_Market_Effect_Analysis_-_Energy_Transition_and_Jobs_in_the_Western_Balkans.pdf

nevojat e reja për aftësi. Në vend që thjesht të reagohet ndaj mungesave të fuqisë punëtore, koordinimi midis palëve të interesuara në energji dhe arsim është i rëndësishëm për të zvogëluar mospërputhjet e aftësive dhe për të ndërtuar një fuqi punëtore të aftë për të mbështetur instalimin, funksionimin dhe mirëmbajtjen e teknologjive të BRE-ve.

Për më tepër, zhvillimi i energjisë së rinovueshme varet jo vetëm nga disponueshmëria e fuqisë punëtore, por edhe nga heqja e barrierave teknike, rregullatore dhe sociale. Kufizimet në rrjet, procedurat komplekse të lejeve dhe ndërgjegjësimi ose pranimi i kufizuar publik identifikohen si pengesa të rëndësishme në të gjithë rajonin.

2.3 Roli i CBAM-it në përshpejtimin e tranzicionit të gjelbër

Përveç formësimit të angazhimeve të politikave energjetike, Mekanizmi i Rregullimit të Kufijve të Karbonit (CBAM) pritet të ndikojë ndjeshëm në sektorin e energjisë dhe tregjet e punës në Ballkanin Perëndimor. I prezantuar nga Bashkimi Evropian si pjesë e paketës "Përshtatu për 55".²², CBAM hyri në një fazë kalimtare më 1 tetor 2023, duke kërkuar që importuesit të raportojnë emetimet e përfshira në mallrat e mbuluara pa detyrime financiare. Duke filluar nga 1 janari 2026, importuesit do të jenë të detyruar të blejnë certifikata CBAM, duke imponuar në mënyrë efektive një çmim karboni ekuivalent me atë të paguar nga prodhuesit e BE-së sipas Sistemit të Tregtimit të Emetimeve të BE-së (EU ETS).²³

Energjia elektrike është një nga gjashtë sektorët e mbuluar drejtpërdrejt nga CBAM që nga fillimi. Kjo ka implikime të drejtpërdrejta për ekonomi të tilla si Bosnja dhe Hercegovina dhe Serbia, të cilat eksportojnë energji elektrike në BE.²⁴ Sipas CBAM-it, energjia elektrike e eksportuar me intensitet të lartë karboni do të bëhet gjithnjë e më pak konkurruese nëse emetimet nuk zvogëlohen ose kompensohen në mënyrë drastike.

Si pasojë, CBAM krijon një sinjal të fuqishëm tregu që përforcon urgjencën e kalimit nga lëndët djegëse fosile në burimet e energjisë së rinovueshme. Energjia elektrike e gjeneruar nga energjia diellore, e erës ose hidroenergji nuk ka një çmim të integruar të karbonit dhe për këtë arsye është më konkurruese sipas CBAM. Ky mekanizëm plotëson kështu objektivat e dekarbonizimit të Komunitetit të Energjisë duke shpërblyer financiarisht prodhimin e energjisë së pastër elektrike.

Përveç kësaj, përmbushja e kërkesave të CBAM, veçanërisht pas vitit 2026, do t'u kërkojë kompanive të monitorojnë dhe raportojnë me saktësi emetimet e gazrave serrë. Kjo do të rrisë kërkesën për profesionistë me njohuri teknike në kontabilitetin e karbonit, sistemet e raportimit dixhital, analizën e ciklit jetësor dhe verifikimin e emetimeve. Ndërsa këto role aktualisht janë të nën-përfaqësuara në tregjet e punës të Ballkanit Perëndimor, ato ka të ngjarë të zgjerohen me shpejtësi. Investimi në sistemet e arsimit dhe trajnimit që mund të përgatisin individët për këto funksione të reja për të siguruar një tranzicion të drejtë dhe të kualifikuar.

Edhe pse CBAM nuk e rregullon drejtpërdrejt sektorin e arsimit, zbatimi i tij e bën të domosdoshme forcimin e ofertave arsimore në fusha të tilla si dekarbonizimi industrial, auditimi i energjisë, përputhshmëria ESG dhe gjurmimi dixhital i karbonit. Kjo siguron që profesionistët vendas të mund të mbështesin kompanitë në ruajtjen e aksesit në tregjet e BE-së, duke avancuar njëkohësisht objektivat e tranzicionit të gjelbër.

---

²²Komisioni Evropian (2021). Komunikim nga Komisioni për Parlamentin Evropian, Këshillin, Komitetin Ekonomik dhe Social Evropian dhe Komitetin e Rajoneve: "I gatshëm për 55" – Realizimi i Objektivit Klimatik të BE-së për vitin 2030 në Rrugën Drejt Neutralitetit Klimatik, COM (2021) 550 final. Bruksel, 14 korrik 2021.

Në dispozicion në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0550>

²³Komisioni Evropian (2023). Mekanizmi i Rregullimit të Kufirit të Karbonit: Pyetje dhe Përgjigje.

Në dispozicion në:

https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2023-11/CBAM%20Frequently%20Asked%20Questions_November%202023.pdf

²⁴Germanwatch (2023). Ndikimet e Mekanizmit të Rregullimit të Kufirit të Karbonit të BE-së në Ballkanin Perëndimor dhe Ukrainën. Në dispozicion në: <https://www.germanwatch.org/en/node/88457>

2.4 Përfundime

Ekonomitë e Ballkanit Perëndimor kanë ndërmarrë hapa të rëndësishëm drejt përbushjes së angazhimit të tyre për dekarbonizim të plotë deri në vitin 2050, siç reflektohet në miratimin e objektivave rajonale të energjisë dhe klimës dhe në zhvillimin e NECP-ve. Ndërsa nivelet e ambicioneve kombëtare dhe progresi i zbatimit ndryshojnë, përputhja me kornizën e Komunitetit të Energjisë dhe objektivat ndërkombëtare të klimës ka krijuar një platformë të përbashkët politike për avancimin e vendosjes së energjisë së rinovueshme. Megjithatë, objektivat specifike sektoriale zbulojnë dallime të vazhdueshme strukturore, me teknologjitë moderne të BRE-ve të pazhvilluara në fusha kyçe si ngrohja, ftohja dhe transporti. Hendeku midis objektivave zyrtarë dhe transformimit aktual të sistemit nxjerr në pah nevojën për koordinim më të thellë institucional, sisteme të përmirësuara të të dhënave dhe investime të përshpejtuara në infrastrukturën me karbon të ulët.

Në të njëjtën kohë, tranzicioni energjetik paraqet sfida dhe mundësi për tregun rajonal të punës. Rënia e pritur e punësimit të lidhur me qymyrin do të kompensohet nga krijimi i vendeve të punës në sektorët diellorë, të erës dhe të hidroenergjisë, me kusht që të adresohen barrierat rregullatore, të lidhura me rrjetin dhe administrative. Për më tepër, futja e Mekanizmit të Rregullimit të Kufijve të Karbonit (CBAM) të BE-së, veçanërisht përfshirja e energjisë elektrike që nga fillimi, përforcon urgjencën e dekarbonizimit të eksporteve. Ky zhvillim rrit kërkesën për profesionistë të kualifikuar teknikisht në sistemet e energjisë së rinovueshme, monitorimin e emetimeve dhe raportimin e karbonit. Përmirësimi i sistemeve të arsimit dhe trajnimit, veçanërisht në arsimin profesional dhe të lartë, mund të kontribuojë në mbështetjen e një tranzicioni energjetik më gjithëpërfshirës dhe ekonomikisht të balancuar, duke iu përgjigjur gradualisht nevojave në zhvillim të tregut të punës.

Pjesa 2: Përmbledhje e sektorit të arsimit dhe trajnimit

I Marrëveshja e Gjelbër dhe Arsimi dhe Trajnimi

Duke ratifikuar marrëveshjen e Parisit, ekonomitë e Ballkanit Perëndimor²⁵u zotuan të bashkohen në përgjigjen globale ndaj ndryshimeve klimatike duke "mbajtur rritjen e temperaturës mesatare globale shumë nën 2 °C mbi nivelet para-industriale dhe duke ndjekur përpjekjet për të kufizuar rritjen e temperaturës në 1.5 °C mbi nivelet para-industriale".²⁶Marrëveshja e Parisit i angazhon më tej nënshkruesit e saj "me qëllim arritjen e objektivit afatgjatë të temperaturës të përcaktuar në Nenin 2, Palët synojnë të arrijnë kulmin global të emetimeve të gazrave serrë sa më shpejt të jetë e mundur, duke pranuar se arritja e kulmit do të zgjasë më shumë për Palët e vendeve në zhvillim, dhe të ndër marrin reduktime të shpejta më pas në përputhje me shkencën më të mirë të disponueshme, në mënyrë që të arrihet një ekuilibër midis emetimeve antropogjene nga burimet dhe largimeve nga rezervuarët e gazrave serrë në gjysmën e dytë të këtij shekulli, në bazë të barazisë dhe në kontekstin e zhvillimit të qëndrueshëm dhe përpjekjeve për të zhdukur varfërinë". (Kombet e Bashkuara, 2015)

Duke u bazuar në Marrëveshjen e Parisit, Pakti i Gjelbër Evropian²⁷(EGD) artikulon qëllimet e Bashkimit Evropian (BE) në fushat e klimës, energjisë, mjedisit dhe oqeanëve, bujqësisë, transportit, industrisë, financimit të kërkimit dhe inovacionit dhe zhvillimit rajonal dhe iniciativës së re evropiane Bauhaus. Në përputhje me EGD-në, ekonomitë e Ballkanit Perëndimor nënshkruan Deklaratën e Sofjes mbi Axfordën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor (GAWB) duke u zotuar të zbatojnë veprime brenda pesë shtyllave: klimës, energjisë, lëvizshmërisë, ekonomisë rrethore, pastrimit të mjedisit, bujqësisë dhe prodhimit të ushqimit të qëndrueshëm dhe biodiversitetit.

Objektivat e vendosura nga Pakti i Gjelbër Evropian (EGD), dhe si rrjedhojë Axforda e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor (GAWB), kanë implikime të gjera në të gjithë sektorët e shoqërisë. Ky ndryshim strategjik drejt një ekonomie me karbon të ulët dhe me burime efikase mbështetet nga mekanizma të dedikuar financimi të hartuar për të lehtësuar arritjen e objektivave klimatike dhe mjedisore. Në nivelin e BE-së, instrumenti kryesor financiar është Plani i Investimeve të Paktit të Gjelbër. Për Ballkanin Perëndimor (BB), mbështetja ofrohet përmes një kombinimi mekanizmesh financimi, duke përfshirë Planin Ekonomik dhe të Investimeve për Ballkanin Perëndimor, Kornizën e Investimeve për Ballkanin Perëndimor, Instrumentin për Ndihmë Para-Anëtarësimi (IPA) dhe Partneritetin Rajonal për Klimën, ndër të tjera.

Njëkohësisht, progresi drejt objektivave të vendosura nuk është në përputhje me angazhimet e marra. Objektivi i OKB-së për Net Zero 2050 për të "ulur emetimet e karbonit në një sasi të vogël të emetimeve të mbetura që mund të absorbohen dhe të ruhen në mënyrë të qëndrueshme nga natyra dhe masa të tjera për heqjen e dioksidit të karbonit, duke lënë zero në atmosferë" (Kombet e Bashkuara, 2015) ka mbetur prapa, pasi angazhimet e marra nga qeveritë (nënshkruese të Marrëveshjes së Parisit) deri më sot janë shumë larg asaj që kërkohet. Përveç kësaj, sipas Agjencisë Evropiane të Mjedisit, ulja e CO2 mund të arrihet vetëm deri diku pa një

²⁵Kosova*, si anëtare jo-anëtare e OKB-së, e përkushtuar ndaj qëllimeve të Marrëveshjes së Parisit përmes kornizës strategjike kombëtare.

²⁶Marrëveshja e Parisit (2015), Neni 2

²⁷https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

ndryshim sistematik drejt një ekonomie rrethore. Së fundmi, heqja graduale e burimeve të energjisë me bazë fosile pritet të rezultojë në humbje vendesh pune, duke theksuar nevojën për të marrë në konsideratë kostot njerëzore të tranzicionit dhe për t'i shtuar asaj konceptet e drejtësisë dhe barazisë.

Qëllimet kryesore të këtij Plani Veprimi janë të ofrojë rekomandime dhe veprime të mundshme për sektorin e arsimit në gjashtë ekonomitë e Ballkanit Perëndimor drejt zbatimit të veprimeve në mbështetje të tranzicionit të gjelbër. Për qëllimet e këtij Plani Veprimi, tranzicioni i gjelbër kuptohet si një proces strukturor nga lart poshtë që kërkon ndryshime të rëndësishme sistemike në shumë sektorë.

Megjithatë, në fillim duhet theksuar se tranzicioni i gjelbër nuk është një proces linear dhe as plotësisht i përcaktuar. Zbatimi i tij ndryshon në kontekste kombëtare, dhe efektet e tij afatgjata, ndërsa janë objekt i projeksioneve dhe studimeve të shumta, mbeten kryesisht të pasigurta. Përveç kësaj, po argumentohen se shpesh instrumentet e bazuara në treg që zyrtarisht i inkurajojnë aktorët të bëhen të gjelbër, shërbejnë gjithashtu 'për të shmangur reforma të rëndësishme sistemike dhe të thella strukturore në mënyrën tonë të prodhimit dhe jetesës, të cilat janë në të vërtetë të nevojshme për të promovuar qëndrueshmërinë' (Cedefop dhe OECD, 2022). Me fjalë të tjera, shpesh mekanizmat që mbështesin dhe promovojnë zyrtarisht qëndrueshmërinë janë hartuar në mënyrë që të mos bëhen ndryshime të konsiderueshme në mjetet e prodhimit, të cilat janë të nevojshme për të arritur objektivat e përcaktuara në Marrëveshjen e Parisit. Në këtë pikë, Philipp Gonon vë në pikëpyetje se deri në çfarë mase masat e futura kanë një efekt të vërtetë duke u mbështetur kryesisht te konsumatorët sesa te prodhuesit, dhe te 'logjika e ekonomisë së tregut që promovon çmimet, konkurrencën dhe stimujt në vend të ndalimeve dhe kufizimeve' dhe thotë 'Ekziston një njohje dhe kritikë graduale se ne ende kemi një frymë të kapitalizmit dhe industrializmit të shekullit të 19-të, duke u përpjekur të fitojmë para nga burimet natyrore dhe duke lënë një peizazh të shkatërruar'. Shumë masa, si prodhimi i ndotur dhe ofrimi i një peme të gjelbër më pas, janë, në këtë drejtim, shpëlarje e gjelbër. Aktet e gjelbra dhe shpëlarja e gjelbër si mbështetje nominale nuk mbështeten nga vendime strukturore; është e barabartë me bërjen e diçkaje të mirë për shkak se ke bërë diçka të keqe (Cedefop dhe OECD, 2022). Shkurt, vetëm ndryshimet strukturore që synojnë mekanizmin e prodhimit mund t'i mbështesin plotësisht ekonomitë në arritjen e objektivave të EGD-së, dhe ato rrallë zbatohen.

Parë nga ky këndvështrim, lind një pyetje qendrore: cili është roli i sektorit të arsimit në kontekstin e tranzicionit të gjelbër? Më konkretisht, si mund të kontribuojnë sistemet arsimore në këtë proces në një mënyrë të qëndrueshme dhe të përgjegjshme? Siç pohon Gonon, "Lidhur me ndryshimet klimatike, Axhenda 2030 kritikohet si jorealiste dhe e bazuar në një kompromis, ndërsa Plani i Veprimit për Klimën (CAP) synon rezultate të matshme: zero emetime deri në vitin 2030. Por këto janë synime për kombet dhe politikat dhe jo kryesisht një çështje arsimit."

Megjithatë, këto politika kanë implikime të drejtpërdrejta për arsimin - veçanërisht arsimin dhe trajnimin profesional (AFP), i cili është fokusi i këtij Plani Veprimi. Këto politika vendosin mjaft fort pritshmëri mbi sektorin e arsimit për të pajisur individët me aftësi dhe njohuri që kontribuojnë në axhendën e gjelbër. Artikulimi i kësaj pritshmërie, kuptimi dhe masa e saj e vërtetë është subjekt i shumë punimeve dhe debateve të shkruara gjatë dekadës së fundit. Ndërsa pasiguria mund të karakterizojë vërtet Zeitgeist-in e shoqërive të fillimit të shekullit të 21-të, mund të gjejmë baza për t'u kthyer te bazat: qëndrueshmëria në përkufizimin e saj nënkupton më shumë sesa përparime teknike dhe/ose rritje ekonomike. Siç argumenton Gonon, 'arsimi për zhvillim të qëndrueshëm shpesh nuk arrin një ekuilibër midis interesave ekonomike, ekologjike dhe sociale; në fund të ditës, shqetësimet ekonomike vijnë të parat. Duket se përditësimet në shkallë të vogël dhe graduale të kurrikulave të AFP-së dhe të praktikës nuk mjaftojnë. Temat transversale duhet të përfshihen në mësimdhënie dhe të nxënit dhe arsimit duhet të përpiqet të arrijë një koncept të Arsimit, i cili lidh vetëzhvillimin me shoqërinë më të gjerë dhe për këtë arsye ofron një bazë më të mirë për të mos tejkaluar kufijtë e ngarkesës planetare' (Cedefop dhe OECD, 2022).

II Gjelbërimi i profesioneve dhe aftësive

Skenari EGD tregon se priten ndryshime të rëndësishme në një gamë të gjerë profesioneve ekzistuese. Këto përfshijnë zhdukjen graduale të vendeve të punës që lidhen me industrinë me bazë qymyri, si dhe transformimin ose gjelbërimin e profesioneve të ndikuara drejtpërdrejt ose tërthorazi nga objektivat mjedisore dhe klimatike të EGD-së. Kjo ngre një pyetje kyçe: si mund të maten ndryshime të tilla në një mënyrë sistematike dhe të bazuar në prova për të mundësuar parashikime të besueshme të tendencave të ardhshme të tregut të punës?

Ndryshimet në modelet e punësimit dhe nevojat e tregut të punës mund të maten në nivelet e industrive, profesioneve ose aftësive. Megjithatë, çdo nivel vjen me kufizime specifike strukturore. Analiza në nivel industri zakonisht mbështetet në Klasifikimin Statistikor të Aktiviteteve Ekonomike në Bashkimin Evropian (NACE). Ndërsa NACE ofron një kornizë të standardizuar, madje edhe në nivelin e saj të tretë (klasa), shpesh nuk arrin të dallojë qartë midis aktiviteteve ekonomike tradicionale dhe atyre të gjelbra, pasi shumë sektorë i përfshijnë të dyja. Sfidat të ngjashme lindin në nivelin e profesionit. Klasifikimi Standard Ndërkombëtar i Profesioneve (ISCO-08) nuk bën dallim midis aktiviteteve me emetim të ulët dhe të lartë të karbonit brenda të njëjtit profesion, duke e bërë të vështirë izolimin e atyre që preken nga tranzicioni i gjelbër. E njëjta gjë mund të argumentohet edhe për Aftësitë, Kompetencat, Kualifikimet dhe Profesionet Evropiane - ESCO.²⁸klasifikimi i profesioneve. Një analizë më e detajuar në nivelin e aftësive mund të ofrojë një pasqyrë më të mirë të kërkesave në zhvillim të tranzicionit të gjelbër. Megjithatë, bazat e të dhënave të aftësive, megjithëse shpesh gjithëpërfshirëse, kërkojnë përditësime të rregullta dhe sistematike për të mbetur relevante dhe reflektuese të profesioneve të reja dhe në zhvillim.

Duke pranuar mungesën e informacionit mbi ndikimin e tregut të punës në kërkesën për aftësi, Cedefop prezanton inteligjencën e aftësive të gjeneratës së ardhshme që heton si trendet e tregut të punës ashtu edhe trendet në shoqëri në përgjithësi. Me fjalë të tjera, në vend që të shikojë tregun e punës në kërkim të përgjigjeve mbi trendet e ardhshme, Cedefop sugjeron një ndryshim në qasje: të ndërtohet një perspektivë që shikon ndryshimet që ka të ngjarë të ndodhin nëse përmbushen objektivat e EGD-së.

'Në skenarin EGD, sektorët që pritet të shohin rritjet më të mëdha të punësimit janë shërbimet (përmes rritjes së aktiviteteve të riciklimit), furnizimi me energji elektrike (përmes kërkesës në rritje për energji të rinovueshme), prodhimi i pajisjeve/pajisjeve elektrike (p.sh. për sektorin e gjenerimit të energjisë elektrike të rinovueshme ose pajisjeve më efikase nga ana e energjisë), ndërtimi dhe sektorët që lidhen me këto nëpërmjet zinxhirëve të furnizimit.' (Cedefop, 2021b)

Krahas sektorëve të synuar kryesisht nga EGD-ja (duke përfshirë inxhinierinë, por edhe mbështetjen e administratës) që pritet të kenë një rritje të punësimit, sektorë të tjerë nuk pritet të kenë ndryshim në numrin e të punësuarve, por përkundrazi do ta ridrejtojnë punësimin ekzistues drejt prodhimit më të pastër.

Përveç ndryshimeve në modelet e punësimit, priten ndryshime në ofertën e aftësive, pasi ata që hyjnë në tregun e punës kanë tendencë të kenë një nivel më të lartë arsimor sesa punëtorët më të vjetër që largohen nga tregu i punës. Nga ana tjetër, të njëjtët punëtorë më të vjetër në shumicën e rasteve kanë aftësitë e mjaftueshme për një punë në dorë. Shkurt, punëtorët e mbikualifikuar, por të pakualifikuar, pritet të jenë sfida kryesore e politikave në të ardhmen (Cedefop, 2021b).

²⁸https://esco.ec.europa.eu/en/classification/occupation_main

Për punëtorët, aftësitë e të cilëve bëhen të vjetruara për shkak të mbylljes graduale të industrive të caktuara (miniera e qymyrit është një shembull i spikatur), rikualifikimi do të jetë thelbësor për të mundësuar kalimin e tyre në forma alternative të punësimit. Në të kundërt, punëtorët në profesione që mbeten të paprekura strukturisht, por që po kalojnë transformim për shkak të integritit të teknologjive dhe praktikave të gjelbra, do të kenë nevojë për përmirësim të aftësive për t'u përshtatur me kërkesat e reja. Disa studime nxjerrin në pah nevojën për programe trajnimi të synuara në profesione të tilla si instaluesit e paneleve diellore fotovoltaike dhe teknikë të tjerë të energjisë së rinovueshme. Për më tepër, kurrikula krejtësisht të reja do të jenë të nevojshme për profesionet në zhvillim të lidhura me zhvillimin e produkteve dhe shërbimeve të gjelbra, duke përfshirë rolet në prodhimin e energjisë me bazë hidrogjeni, marketingun e qëndrueshëm ("tregtarët e gjelbër") dhe konsulencën e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit (TIK) të orientuar drejt gjelbër (Cedefop, 2021a).

Rritja dhe rikualifikimi i punëtorëve pritet gjithashtu të marrë pjesë në tranzicionin drejt ekonomisë rrethore, pasi cikli ka më shumë gjasa të nxisë transformimin e profesioneve ekzistuese sesa të ndikojë në modelet e punësimit, d.m.th. ka më shumë gjasa të vendosë një kërkesë që profesionet ekzistuese të pajisen me aftësitë që mbështesin ciklin, sesa të nxisë një promovim të profesioneve të reja që do të ndikojnë në shkallën e punësimit. Parashikimi i aftësive i Cedefop shkon aq larg sa e shpall AFP-në si 'mbështetës të mundshëm të ekonomisë rrethore duke shfaqur potencialin e saj për krijimin e vendeve të punës dhe mundësive të biznesit' (Cedefop, 2023).

'Pritet që AFP-ja të ofrojë aftësi për punë thelbësore në ekonominë rrethore në riparim, agroushqim, letër, miniera, sektorët e energjisë dhe pulpës, artizanat, menaxhimin e mbeturinave, riciklimin dhe ndërtimin. Gjithashtu, do të jetë thelbësore të trajnohen mësuesit dhe trajnerët përgjegjës për edukimin në ekonominë rrethore në të gjitha nivelet, si dhe për përmirësimin dhe rikualifikimin e punonjësve të sektorit publik. (...) Ekspertët e Cedefop-it për parashikimin e aftësive pranojnë rolin e AFP-së fillestare dhe të vazhdueshme në ndërtimin e aftësive në ekonominë rrethore dhe në formësimin e mentalitetit. Për të përshpejtuar ndryshimin, AFP-ja duhet t'u japë përparësi kurseve që kombinojnë seancat në klasë ballë për ballë dhe mësimin online, të vënë theksin në kurset ose modulet e shkurtra të trajnimit dhe të sigurojnë që programet të çojnë në certifikim ose kualifikim (p.sh. mikrokredenciale). Shfrytëzimi i potencialit të CVE-së në përmirësimin dhe rikualifikimin e njerëzve për ekonominë rrethore kërkon një fokus në mësimin praktik dhe të fokusuar në tranzicion, përfshirjen e palëve të interesuara dhe mbështetjen për nxënësit.' (Cedefop, 2021a).

Përveç përmirësimit dhe rikualifikimit që lidhet me aftësitë profesionale, cirkularizimi vë theksin në aftësitë transversale që do të nevojiten në të gjithë sektorët. Këto aftësi janë më së shumti aftësitë e komunikimit, empatia dhe zgjidhja e problemeve, të cilat janë baza për punën në grup dhe bashkëpunimin që kërkohen shumë nga cirkularizimi.

III Arsimi dhe trajnimi në Ballkanin Perëndimor

Sistemet e arsimit parauniversitar në Ballkanin Perëndimor ndajnë ngjashmëri të konsiderueshme strukturore: sistemet janë me dy drejtime që ofrojnë programe të përgjithshme dhe të AFP-së (të dyja të hapura për arsim të lartë me kusht përfundimin e programit 4-vjeçar), kualifikimet referohen në kornizat kombëtare të kualifikimeve dhe zhvillohen bazuar në standardet e profesionit.²⁹, kurrikula bazohet në kompetenca dhe përditësohet rregullisht, zhvillimi profesional i mësuesve (ZhM) përcaktohet dhe rregullohet, ndërsa sistemet i nënshtrohen vlerësimit të vazhdueshëm si pjesë e mekanizmave të sigurimit të cilësisë që synojnë ndjekjen e standardeve evropiane të cilësisë në mësimdhënie dhe të nxënit në AFP. Të gjitha ekonomitë kanë zhvilluar të nxënit praktik në shkollë dhe trajnimin e studentëve në kompani (i referuar edhe si model i dyfishtë/korporativ). Lidhja me tregun e punës në të gjitha ekonomitë artikullohet përmes zhvillimit të analizës së tregut të punës si bazë për standardet profesionale, pjesëmarrjes aktive të përfaqësuesve të biznesit në zhvillimin e standardeve profesionale dhe të kualifikimit dhe bashkëpunimit me dhomat e tregtisë që në shkallë të ndryshme mbështesin trajnimin e studentëve në kompani.

Sistemi arsimor në Ballkanin Perëndimor vazhdon me procesin e modernizimit, ku ai bashkëkohor është i përqendruar, megjithëse në shkallë të ndryshme në ekonomi të ndryshme, në: sistemet e njohjes së të nxënit të mëparshëm, futjen e mikrokredencialeve, dimensionin social të arsimit (kryesisht orientimin në karrierë dhe qendrat e mbështetjes së studentëve), rritjen e cilësisë së ofrimit të arsimit, mbledhjen dhe përdorimin e të dhënave mbi studentët dhe të diplomuarit për zhvillimin e politikave të informuara arsimore, mbështetjen e vazhdueshme për arsimin e të rriturve, duke përfshirë programet e rikualifikimit dhe përmirësimit të aftësive, dhe, në lidhje me këtë Plan Veprimi, zhvillimin e mekanizmit të reagimit për të matur dhe reaguar ndaj kërkesave të tranzicionit të gjelbër.

Tranzicioni i gjelbër dhe më konkretisht, kërkesat që rrjedhin nga heqja graduale e burimeve tradicionale të energjisë dhe zgjerimi i burimeve të rinovueshme, mund ta sfidojnë sektorin e arsimit, ndoshta në një mënyrë më unike sesa transformimi i mëparshëm në nivel makro. Sipas studimit të zbatuar së fundmi, aktualisht ka 138000 vende pune.³⁰të lidhura me sektorët e lidhur me qymyrin në vendet e BP-së (GIZ, 2024). Në rastin e heqjes graduale të qymyrit, autorët vlerësuan se përqindja e mëposhtme e fuqisë punëtore totale mund të preket:

Tavolinë 6 Pjesa e fuqisë punëtore e prekur nga heqja graduale e qymyrit

Ekonomi	%
Bosnjë dhe Hercegovinë	1.3
Kosovë* ³¹	1.4
Mali i Zi	0.4
Maqedonia e Veriut	0.5
Serbia	0.6

²⁹Me disa ndryshime: Kosova* ndjek metodologjinë kombëtare të zhvillimit të kurrikulave nga standardet profesionale. Serbia ende nuk i ka zbatuar plotësisht standardet profesionale që njihen nga legjislatiioni, megjithatë nuk janë zbatuar në praktikë.

³⁰Edhe pse nuk është deklaruar nga autorët e studimit, është e arsyeshme të konkludohet se jo të gjitha punët kryhen nga të diplomuarit në AFP.

³¹*Ky përcaktim nuk paragjykon qëndrimet mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të UNSC-së dhe Opinionin e GJND-së mbi deklaratën e pavarësisë së Kosovës*.

Të njëjtët autorë vlerësojnë se gjenerimi i vendeve të punës në BP në sektorin e energjisë së rinovueshme i treguar në Tabela 7 (GIZ, 2024).

Tavolinë 7 Numri i vendeve të reja të punës në sektorin e RE deri në vitin 2030

BRE	Numri i vendeve të reja të punës
Punë në sektorin diellor për energji elektrike	18878
Punë me erë	16148
Punë në hidrocentrale	4490
Totali	39516

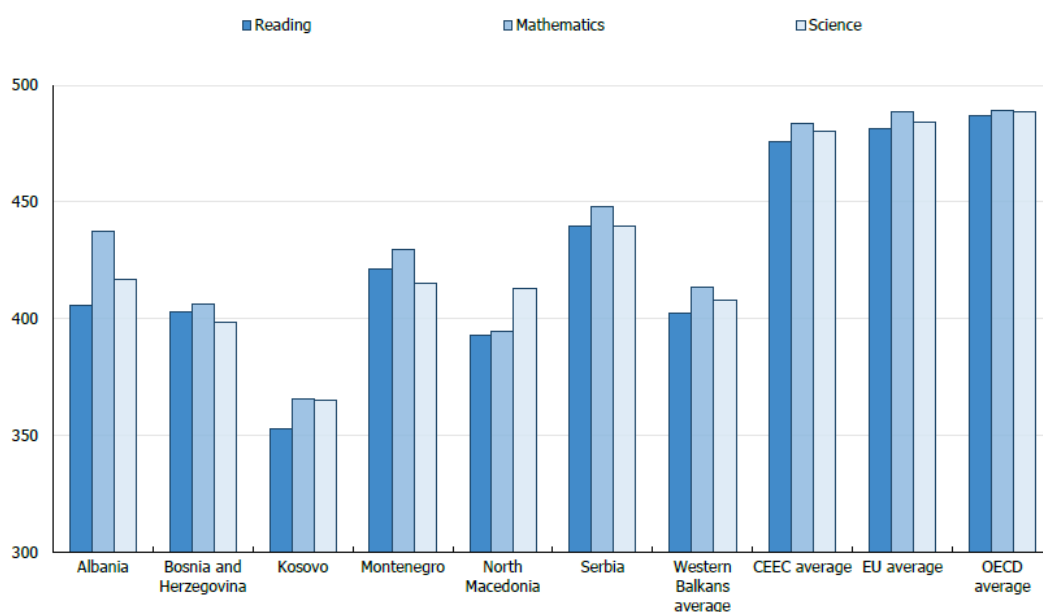
Krahas 39516 vendeve të punës direkte, autorët shtojnë edhe 11000 vende të reja pune indirekte që do të krijohen deri në vitin 2023 në sektorin e energjisë së rinovueshme, duke arritur në totalin prej 55000 vendesh të reja pune. Autorët i referohen këtyre parashikimeve si konservatore, duke sugjeruar që numri i vendeve të reja të punës mund të jetë edhe më i lartë (GIZ, 2024). Megjithatë, duhet theksuar se metoda që qëndron pas këtyre llogaritjeve merr në konsideratë normat e rritjes së planifikuar sipas planeve kombëtare për klimën, si dhe parashikimet e bazuara në metodologjitë e Agjencisë Ndërkombëtare të Energjisë së Rinovueshme (IRENA) dhe Organizatës Ndërkombëtare të Punës (ILO). Prandaj, ato duhet të merren si vlerësime të përafërta, jo si parashikime përfundimtare.

Përveç pasigurive në lidhje me rritjen sektoriale (veçanërisht numrin e vendeve të reja të punës direkte dhe indirekte), shkalla në të cilën kërkohen aftësi të reja dhe të reja mbetet e paqartë. Gjithashtu, është e pasigurt se deri në çfarë mase përvetësimi i këtyre aftësive mund të adresohet përmes sistemeve formale të arsimit dhe deri në çfarë mase ato do të duhet të ofrohen përmes rrugëve joformale ose alternative të të nxënës.

Megjithatë, ajo që mbetet e qartë është se, me transformimet gjithëpërfshirëse strukturore, çështja e kostove njerëzore të tranzicionit të gjelbër duhet të mbetet qendrore në politikat dhe diskursin publik. Thirrjet për tranzicion të drejtë, që do të mbështesë punëtorët në profesionet e prekura nga tranzicioni, duket se kanë konsensus të gjerë në të gjithë sektorët. Ky unitet buron jo vetëm nga konsideratat etike dhe sociale të kostos njerëzore të tranzicionit, por edhe nga perspektiva ekonomike: funksionimi i vazhdueshëm i ekonomive varet nga disponueshmëria e një fuqie punëtore të kualifikuar në të gjitha nivelet. Me fjalë të tjera, sigurimi që punëtorët, pavarësisht nga niveli i tyre i kualifikimit, të mund të vazhdojnë të kontribuojnë në aktivitetin ekonomik është thelbësor për ruajtjen e produktivitetit dhe mbështetjen e zhvillimit ekonomik. Për këtë qëllim, pyetja kryesore bëhet, në çfarë mase sistemet arsimore në Ballkanin Perëndimor janë të përgatitura për të mbështetur tranzicionin e drejtë, ose më saktë, në çfarë mase këto sisteme arsimore mund të funksionojnë si kanale të lëvizshmërisë vertikale sociale, pra instrumente efektive për të mbështetur ata që kanë më shumë nevojë.

Të dhënat mbi dimensionin social të arsimit dhe efektet e sfondit socioekonomik të studentëve në arritjet e tyre arsimore mund të shihen përmes rezultateve të PISA-s, të cilat tregojnë se rezultatet e studentëve në ekonominë e Ballkanit Perëndimor përmirësohen me kalimin e viteve (të matura 2 dekada më parë), ndërsa janë vazhdimisht më të ulëta se standardet ndërkombëtare. Megjithatë, dallimet mund të maten midis ekonomive të Ballkanit Perëndimor, ku Serbia ka rezultate më të larta në lexim, matematikë dhe shkencë sesa ekonomitë e tjera, më së shumti Kosova*.

Figurë10 Performanca në lexim, matematikë dhe shkencë në sistemet arsimore të BP-së, 2018

Burimi: OECD, 2020

Përveç performancës së studentëve në Ballkanin Perëndimor që është vazhdimisht nën mesataret e BE-së dhe OECD-së, të dhënat e disponueshme tregojnë një korrelacion të fortë midis arritjeve akademike dhe prejardhjes socio-ekonomike të studentëve.

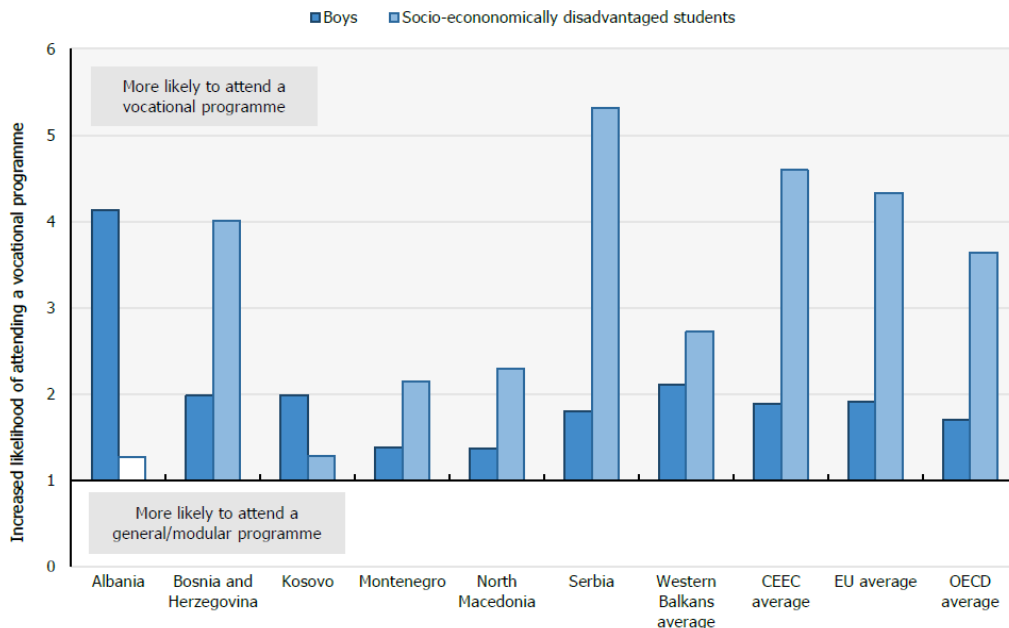
Kjo sugjeron që sistemet arsimore në rajon po dështojnë të funksionojnë në mënyrë efektive si mekanizma barazie; mekanizma që do të zbutnin efektet e pabarazive që rrjedhin nga ndryshimet në prejardhjet socio-ekonomike të studentëve, jo nga aftësitë e lindura njohëse ose potenciali i të nxënësve të studentëve.

Ky nuk është vetëm një shqetësim etik; është edhe ekonomik. Kur arsimit dështon në zbutjen e efekteve të pabarazive, ai bëhet një mekanizëm që ofron mundësi vetëm për ata që kanë lindur me mundësi (privilegj), ndërsa për (shumicën) e të tjerëve, mbyll kanalet e promovimit pavarësisht talentit, aftësive ose përpjekjeve të tyre. Si rezultat, individët me potencial të lartë lihen pas, duke çuar në një përdorim joefikas të kapitalit njerëzor. Për më tepër, efektet afatgjata të një përjashtimi të tillë mund të shtrihen përtej sistemit arsimor. Shtigjet vazhdimisht të mbyllura drejt lëvizshmërisë vertikale sociale tentojnë të intensifikojnë tensionet sociale dhe të nxisin pakënaqësinë, duke rritur rrezikun e paqëndrueshmërisë, pasi individët që e perceptojnë sistemin si thelbësisht të padrejtë kanë më shumë gjasa të shpëputen dhe/ose të rezistojnë.

Në krahasim me arsimin e përgjithshëm, sistemet e AFP-së në rajon kanë shumë më tepër gjasa të tërheqin individë me prejardhje të pafavorizuara. Sipas të dhënave të PISA-s, nxënësit me status (më) të ulët socio-ekonomik (SES) kanë më shumë gjasa të jenë meshkuj dhe të ndjekin degë profesionale sesa degë të përgjithshme. Në Ballkanin Perëndimor, nxënësit e AFP-së kanë pothuajse dy herë më shumë gjasa të jenë djem dhe pothuajse tre herë më shumë gjasa të jenë të pafavorizuar socio-ekonomikisht. Në Serbi, nxënësit e pafavorizuar socio-ekonomikisht kanë pothuajse 5.5 herë më shumë gjasa të ndjekin një shkollë AFP-je (Figura 11).

Figurë11 Rritje e gjasave për të ndjekur një program profesional sipas gjinisë dhe SES-së

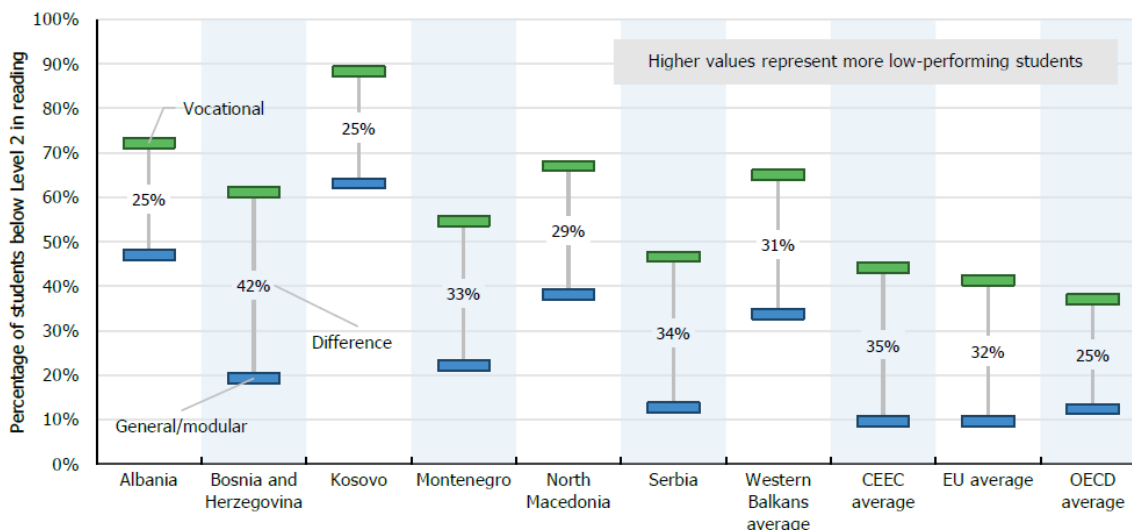
Only students in upper-secondary school

Burimi: OECD, 2020

Së dyti, nxënësit e AFP-së kanë rezultate më të ulëta në performancë krahasuar me bashkëmoshatarët e tyre në përgjithësi. Duke parë përqindjen e nxënësve që janë në nivelin 2 në lexim (Figurë12), mesatarja e BE-së është 10% për degët e përgjithshme dhe 42% për degët e AFP-së. Diferenca midis degëve të AFP-së dhe degëve të përgjithshme është e dukshme dhe qëndron në rreth 30% midis degëve (përveç Bosnjës dhe Hercegovinës ku ndryshimi midis degëve është më i madh). Duke parë vetëm të dhënat mbi dimensionin social të arsimit, mund të argumentohet se sistemet e AFP-së në rajon nuk po mbeten prapa në ofrimin e kualifikimeve përkatëse për tregun e punës, por përkundrazi në mbështetjen e studentëve me prejardhje të pafavorizuara për të fituar njohuri dhe aftësi të mjaftueshme gjatë procesit arsimor.

Figurë12 Studentët me arritje të ulëta dhe programet arsimore

Note: All differences are statistically significant.

Si janë të rëndësishme këto shifra në kontekstin e reagimit të sistemeve arsimore ndaj tranzicionit të gjelbër? Së pari, një përgjigje joadekuate ndaj sfidave që lidhen me dimensionin social të arsimit vendos një barrë shtesë mbi sistemet e AFP-së. Këto sisteme jo vetëm që pritet të mbështesin tranzicionin e gjelbër duke i pajisur individët me aftësi relevante për tregun e punës, por edhe të shërbejnë si instrumente kyçe për të siguruar që tranzicioni të jetë i drejtë. Nëse sistemet e AFP-së nuk janë në gjendje të mbështesin në mënyrë efektive studentët nga prejardhje të pafavorizuara, aftësia e tyre për të kontribuar në një tranzicion të gjelbër gjithëpërfshirës dhe të barabartë minohet në thelb.

Nga ana tjetër, sistemet e AFP-së në Ballkanin Perëndimor kanë bërë përparim të dukshëm në zhvillimin e programeve të arsimit formal dhe joformal. Kurrikulat dhe programet e trajnimit për të rritur për përmirësimin e aftësive dhe rikualifikimin përditësohen rregullisht, bazuar në standardet profesionale dhe të kualifikimit të zhvilluara në bashkëpunim me punëdhënësit, shoqatat e biznesit dhe dhomat e tregtisë. Megjithatë, këto përpjekje mund të mos jenë të mjaftueshme për të mbështetur plotësisht tranzicionin e gjelbër në mungesë të të dhënave gjithëpërfshirëse dhe të detajuara mbi trendet makroekonomike, investimet strukturore dhe politikat më të gjera sociale.

Siç u tha më parë, objektivat e Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane dhe Axhendës së Gjelbër për Ballkanin Perëndimor nuk janë kryesisht çështja e arsimit. Në të njëjtën kohë, nuk duhet të ketë dyshim se sistemet arsimore kanë kapacitetin e përgjithshëm për t'iu përgjigjur ndryshimit. Megjithatë, duke pasur parasysh pabarazitë e vazhdueshme në akses dhe performancë/rezultate, si dhe aftësinë e kufizuar të sistemeve aktuale për të funksionuar si mekanizma për uljen e pabarazive socio-ekonomike, shkalla në të cilën ato mund të kontribuojnë në mënyrë kuptimplote në një tranzicion të drejtë mbetet e pasigurt.

IV Plani i Veprimit që Mbështet Energjinë Elektrike për BRE-të - hartëzimi sektorial

4.1 Hartimi institucional i AFP-së

Gjatë dy dekadave të fundit, sistemet e arsimit dhe trajnimit në Ballkanin Perëndimor kanë kaluar nëpër procese të gjera reformash. Këto reforma, të iniciuara nga ministrinë përgjegjëse për arsimin, janë zbatuar kryesisht nga agjencitë e AFP-së, kualifikimeve dhe sigurimit të cilësisë. Ndërsa strukturat dhe mandatet institucionale ndryshojnë në ekonomi të ndryshme, agjencitë e AFP-së dhe kualifikimeve janë përgjegjëse për zhvillimin e standardeve të profesioneve dhe kualifikimeve, si dhe kurrikulave dhe programeve të arsimit për të rritur. Në këtë cilësi, ato pritet të mbajnë pjesën më të madhe të përgjegjësisë për reformat e ardhshme që lidhen me kërkesën në rritje për profesione më të gjelbra dhe më të qëndrueshme.

Për të zhvilluar Planin e Veprimit që adreson tranzicionin e gjelbër të përshkruar në Deklaratën e Sofjes mbi Axhendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, hapi i parë përfshinte kryerjen e një hartëzimi të arsimit bazë. Ky proces u krye me mbështetjen e ekspertëve të AFP-së të punësuar në agjencitë e AFP-së dhe kualifikimit në të gjithë Ballkanin Perëndimor. Qëllimi i hartëzimit ishte të vlerësohej gjendja aktuale e ofrimit të arsimit në sektorët përkatës për tranzicionin e gjelbër, konkretisht fushat elektroteknike dhe mekanike të lidhura me energjinë e rinovueshme, dhe të identifikoheshin boshllëqet në kurrikula dhe burimet arsimore.

Pyetjet kryesore që udhëhoqën këtë ushtrim ishin:

P1: Cila është oferta arsimore në sektorët elektro-mekanikë (të lidhur me burimet e energjisë së rinovueshme) në nivelin parauniversitar në BP6?

P2: Cilat janë nevojat e sektorit të arsimit në lidhje me zhvillimin e materialeve edukative në sektorët e elektroteknikës dhe metalurgjisë?

Bazuar në informacionin e marrë nga ekspertët e AFP-së, rreth 20% deri në 50% e numrit të përgjithshëm të standardeve të kualifikimit brenda sektorëve elektroteknikë dhe mekanikë, përfshijnë njohuri dhe aftësi që lidhen me burimet e energjisë së rinovueshme (Tavolinë8).

Të dhënat mbi numrin total të standardeve të kualifikimit duhet të merren me kujdes. Për shkak të ndryshimeve në metodologjitë për zhvillimin e standardeve të kualifikimit (QS), numri i kualifikimeve (kolona një në Tavolinë8) nuk janë drejtpërdrejt të krahasueshme. Me fjalë të tjera, më shumë kualifikime në një ekonomi nuk pasqyrojnë zhvillimin e një sektori ose interesi specifik arsimor, por më shumë metodologjinë që qëndron pas zhvillimit të standardeve.

Përveç kësaj, ndërsa një pjesë e standardeve të kualifikimit në sektorët elektroteknikë dhe mekanikë përfshijnë njohuri dhe aftësi që lidhen me energjinë e rinovueshme (Tavolinë8 kolona tre), është e rëndësishme të pranohet se një shkallë përfshirjeje 100% mund të mos jetë e realizueshme për shumicën e standardeve të kualifikimit. Disa standarde kualifikimi kanë qëllimisht fushëveprim të ngushtë, duke u përqendruar në aktivitete specifike profesionale që nuk lidhen drejtpërdrejt me teknologjitë ose proceset e energjisë së rinovueshme.

Së fundmi, ndërsa pyetësi nuk dha një përkufizim të njohurive dhe aftësive që lidhen me burimet e energjisë së rinovueshme, mund të supozohet se të anketuarit llogaritën vetëm ato që lidhen drejtpërdrejt me BRE-të, duke përjashtuar aftësitë që lidhen me mbrojtjen e mjedisit që janë pjesë e çdo standardi kualifikimi dhe aftësitë transversale të gjelbra.

Ekonomi	Totali i QS i raportuar	SQ që përfshijnë njohuri dhe aftësi në lidhje me BRE-të	
		n	%
Shqipëria	29	14	48%
Bosnjë dhe Hercegovinë	53	18	34%
Kosovë*	11 ³²	/	40%
Mali i Zi	56/18 ³³	11/4	20%/22%
Maqedonia e Veriut	33	6	18%
Serbia	32	6	19%
Totali	213/175	59/52	28%/3%

Bazuar në këto shifra, mund të nxirret përfundimi se sistemet arsimore tashmë po kontribuojnë në mënyrë aktive në tranzicionin drejt BRE-ve duke përfshirë njohuritë dhe aftësitë përkatëse. Ka të ngjarë që kjo të rrjedhë kryesisht nga përfshirja e sektorit të biznesit dhe përpjekjet e ekspertëve individualë të arsimit në procesin e zhvillimit të standardeve të profesionit dhe kualifikimeve.

Ekspertët e AFP-së dhanë kontribut shtesë mbi materialet e mësimdhënies dhe të nxënit (duke përfshirë materialet e të nxënit në shkollë dhe në punë) që do të nevojiteshin në ekonomitë e tyre në sektorët mekanikë dhe elektrikë. Ndërsa të gjithë ekspertët shprehën nevojën për zhvillimin e materialeve të mësimdhënies dhe të nxënit që mbështesin kurrikulën e AFP-së, dy tema kryesore të këtyre materialeve bien në sy:

1. Materiale/manuale që synojnë drejtpërdrejt BRE-të dhe profesionet bashkëkohore që pritet të jenë në rritje (instalues të sistemeve fotovoltaike, instalim të sistemeve elektrike në sistemet e erës (aeoliane) etj.).
2. Mjete dhe materiale dixhitale që mbështesin dixhitalizimin e dy sektorëve, me theks në zbatimin e inteligjencës artificiale.

Duke pasur parasysh që agjencitë e AFP-së dhe kualifikimeve mbajnë përgjegjësinë kryesore për zbatimin e reformave, ndërsa ministritë e arsimit kanë për detyrë të drejtojnë këto procese në nivel politikash, mbështetja shtesë në nivel sistemi mund të jetë thelbësore. Një mbështetje e tillë duhet të përqendrohet në forcimin e kapaciteteve institucionale dhe njerëzore të stafit të agjencive të AFP-së dhe kualifikimeve. Në mënyrë specifike, agjencitë e përfshira në zhvillimin e standardeve profesionale, standardeve të kualifikimit, kurrikulave dhe programeve të arsimit për të rritur do të përfitonin nga burimet profesionale (kryesisht manuale dhe udhëzime teknike dhe aktivitete për ndërtimin e kapaciteteve) të përqendruara në zhvillimin e profesioneve të reja të gjelbra, gjelbërimitin e atyre ekzistuese dhe identifikimin dhe integrimin e aftësive të gjelbra në standarde dhe kurrikula.

Për më tepër, agjencitë e AFP-së dhe të kualifikimit në rajon do të përfitonin nga bashkëpunimi i zgjeruar brenda njëra-tjetrës, si dhe përmes aktiviteteve të strukturuar të të nxënit nga kolegët me homologët në Evropë. Këto forma bashkëpunimi mund të lehtësojnë shkëmbimin e njohurive praktike, të nxisin përafrimin me trendet

³²Kosova* raportoi mbi standardet e profesionit pasi sistemi nuk i njeht standardet e kualifikimit. Eksperti i Kosovës* raportoi se sistemi po shqyrton zhvillimin e katër standardeve të profesionit që synojnë drejtpërdrejt BRE-të.

³³Një ekspert i AFP-së nga Mali i Zi raportoi mbi kualifikimet profesionale që janë bazë për programet e arsimit për të rritur (numri i parë) dhe kualifikimet e nivelit arsimor, pra programet e arsimit (numri i dytë).

evropiane dhe të kontribuojnë në sisteme arsimore dhe trajnimi më koherente dhe më të përgjegjshme në kontekstin e tranzicionit të gjelbër.

4.2 Hartimi i Nevojave të Mësuesit

Përveç konsultimeve me ekspertë të AFP-së, ekipi i projektit RESET kreu një anketë sasiore që synonte mësuesit në shkollat e arsimit dhe formimit profesional në të gjithë Ballkanin Perëndimor. Objektivi kryesor ishte identifikimi i llojeve dhe fushëveprimit të mbështetjes që mësuesit kërkojnë në zbatimin e kurrikulave që përfshijnë tema që lidhen me energjinë e rinovueshme, mbrojtjen e mjedisit dhe qëndrueshmërinë ekologjike. Anketa synonte të mblidhte të dhëna empirike mbi përgatitjen e mësuesve, nevojat për burime dhe sfidat e perceptuara në integrimin e përmbajtjes që lidhet me tranzicionin e gjelbër në praktikën e tyre mësimore.

Në anketë morën pjesë gjithsej 364 mësues nga gjashtë ekonomitë e Ballkanit Perëndimor. Shpërndarja e lëndëve mësimore për ekonomi tregohet në Tabela 9 Shumica e mësuesve të përfshirë në mostër japin lëndë teknike të cilat, në varësi të programit, mund të lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me aftësitë e gjelbra.

Tavolinë 9 Shpërndarja e mësuesve për ekonomi sipas lëndëve mësimore³⁴

		Elektroteknikë	Mekanikë	Informatikë	Transporti dhe Inxhinieria Civile, Bujqësia, Miniera	Shkencat Sociale	Të tjera	Totali
Shqipëria	n	8	12	5	6	5	0	36
	%	22.2%	33.3%	13.9%	16.7%	13.9%	0.0%	100.0%
Bosnjë dhe Hercegovinë	n	6	5	2	6	2	3	24
	%	25.0%	20.8%	8.3%	25.0%	8.3%	12.5%	100.0%
Kosovë*	n	3	2	2	1	0	0	8
	%	37.5%	25.0%	25.0%	12.5%	0.0%	0.0%	100.0%
Mali i Zi	n	7	6	8	2	5	6	34
	%	20.6%	17.6%	23.5%	5.9%	14.7%	17.6%	100.0%
Maqedonia e Veriut	n	10	15	15	18	1	1	60
	%	16.7%	25.0%	25.0%	30.0%	1.7%	1.7%	100.0%
Serbia	n	25	4	6	0	3	5	43
	%	58.1%	9.3%	14.0%	0.0%	7.0%	11.6%	100.0%

Duhet theksuar se, ndërsa mostra nuk është përfaqësuese në nivelin e ekonomive individuale, megjithatë nga rezultatet mund të nxirren disa vëzhgime të përgjithësuara. Më e rëndësishmja, të dhënat ofrojnë njohuri mbi njohuritë e mësuesve për temat që lidhen me burimet e energjisë së rinovueshme dhe nevojat e tyre të perceptuara për trajnim dhe zhvillim profesional.

³⁴Ky informacion nuk është i disponueshëm për një të tretën e mostrës.

Kur u pyetën për shkallën në të cilën ata përfshijnë tema të gjera që lidhen me Axhendën e Gjelbër në mësimdhënien e tyre, pati konsensus të përgjithshëm midis të anketuarve se tema të tilla si ndryshimi i klimës, ekonomia e gjelbër dhe mbrojtja e mjedisit trajtohen (në mënyrë të konsiderueshme). Megjithatë, shkalla e përfshirjes ndryshon, me shumë mundësi duke reflektuar ndryshimet në aftësinë e mësuesve për t'u përshtatur ose për t'u zgjeruar përtej kurrikulave të përcaktuara për të mbuluar tema më të gjera.

Tavolinë 10 Temat e përfshira në mësimdhënie

	I vlefshëm	Mungon	Mesatarja ³⁵	Mediana	Modaliteti	SD ³⁶
Ndryshimi i klimës	291	73	2.96	3.00	3	1.268
Ekonomia e gjelbër ³⁷	291	73	3.15	3.00	3	1.242
Mbrojtja e mjedisit	301	63	3.61	4.00	5	1.227

Lidhur me vetëvlerësimin e njohurive mbi temat e Axhendës së Gjelbër, mësuesit në përgjithësi raportojnë nivele relativisht të larta njohurish, veçanërisht duke pasur parasysh se shumica, me shumë gjasa, nuk janë ekspertë të lëndës në burimet e energjisë së rinovueshme. Aftësia e tyre e perceptuar në tema specifike përmbledhet në Tabelën 11. Nga një këndvështrim, këto të dhëna janë inkurajuese, duke sugjeruar që mësuesit ndihen të përgatitur për të adresuar çështjet që lidhen me dekarbonizimin dhe energjinë e rinovueshme në mësimdhënien e tyre. Megjithatë, shkalla në të cilën ata janë të pajisur për të ofruar vazhdimisht një kuptim koherent dhe gjithëpërfshirës të përafuar me Axhendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor (GAWB) meriton hetim të mëtejshëm. Kjo varet pjesërisht nga fakti nëse udhëzimet profesionale, materialet mësimore dhe kornizat kurrikulare që pasqyrojnë me saktësi politikën përkatëse janë zhvilluar dhe shpërndarë në mënyrë të përshtatshme brenda sistemeve arsimore dhe janë në dispozicion të mësuesve.

Tavolinë 11 Njohuri mbi temat që lidhen me BRE-të

	I vlefshëm	Mungon	Mesatarja ³⁸	Mediana	Modaliteti	SD
Burimet e energjisë së rinovueshme të përdorura në vendin tim (biomasa e ngurtë, era, dielli, hidrocentralet, biogazi).	270	94	3.82	4.00	4	1.002
Efektet e rritjes së përdorimit të burimeve të energjisë së rinovueshme në mjedisin natyror.	266	98	3.70	4.00	4	0.976
Efektet e rritjes së përdorimit të burimeve të energjisë së rinovueshme në zhvillimin shoqëror.	265	99	3.65	4.00	4	0.950
Detyrimet ndërkombëtare që ka vendi im në drejtim të rritjes së pjesës së burimeve të energjisë së rinovueshme në prodhimin total të energjisë.	279	85	3.11	3.00	3	1.080

³⁵Nga 1 në 5 në një shkallë Likert që varion nga 1 - Aspak deri në 5 - në një masë të madhe.

³⁶Devijimi standard

³⁷(E përcaktuar si bujqësi dhe turizëm i qëndrueshëm, rëndësia e pyjeve dhe burimeve natyrore, burimet e energjisë së rinovueshme, zhvillimi industrial dhe pasojat mjedisore, turizmi i qëndrueshëm, etj.)

³⁸Nga 1 në 5 në një shkallë Likert që varion nga 1 - Aspak deri në 5 - në një masë të madhe.

Detyrimet ndërkombëtare që ka vendi im në lidhje me uljen e emetimeve të gazrave serrë.

278	86	3.10	3.00	3	1.105

Së fundmi, mësuesit raportuan një nevojë të fortë për mbështetje shtesë në fusha të tilla si organizimi i mësimdhënies, trajnimi i mëtejshëm profesional dhe qasja në materiale mësimore gjithëpërfshirëse (Tabela 12) Ky zbulim përputhet me rezultatet e mëparshme që tregojnë se, megjithëse mësuesit në përgjithësi ndihen të sigurt në kuptimin e tyre të temave përkatëse, ekziston një kërkesë e qartë për burime mësimore më të detajuara dhe trajnime të synuara që lidhin në mënyrë efektive përmbajtjen specifike të kurrikulës me temat më të gjera të axhendës së gjelbër.

Tavolinë 12 Vetëvlerësim i mbështetjes së nevojshme

	I vlefshëm	Mungon	Mesatarja ³⁹	Mediana	Modaliteti	SD ⁴⁰
Kam nevojë për mbështetje për një organizim më të mirë të aktiviteteve jashtëshkollore që lidhen tematikisht me burimet e energjisë së rinovueshme.	290	74	3.84	4.00	5	1.083
Kam nevojë për trajnime shtesë për një zbatim më të suksesshëm të kurrikulës së mësimdhënies dhe të nxëniet që lidhet me burimet e energjisë së rinovueshme.	290	74	3.64	4.00	4	1.151
Kam nevojë për literaturë shtesë profesionale mbi temat që lidhen me burimet e energjisë së rinovueshme.	291	73	3.99	4.00	5	1.044
Më duhet literaturë shtesë profesionale mbi temat që lidhen me mbrojtjen e mjedisit.	292	72	3.89	4.00	5	1.079

³⁹Nga 1 në 5 në një shkallë Likert që varion nga 1 - Aspak deri në 5 - në një masë të madhe.

⁴⁰Devijimi standard

V Rekomandime për mbështetjen e sektorit të arsimit dhe trajnimit për tranzicionin e energjisë së rinovueshme në Ballkanin Perëndimor

1. Nxitja e Koordinimit të Politikave Ndërsektoriale dhe Shumënivelëshe

- Të forcohet koordinimi midis ministrive të arsimit, punës, mjedisit dhe zhvillimit ekonomik për të përfaqësuar reformat e arsimit dhe trajnimit me politikatat e klimës dhe ekonomisë së gjelbër.
- Të përfshihen planet sektoriale të arsimit dhe trajnimit brenda strategjive kombëtare për klimën dhe energjinë, duke u siguruar që arsimi dhe trajnimi të jenë pjesë e kornizave të integruara të tranzicionit të gjelbër.
- Të shfrytëzohen në mënyrë efektive instrumentet rajonale dhe të financimit të BE-së për të financuar iniciativat e arsimit të gjelbër, ndërtimin e kapaciteteve dhe modernizimin e infrastrukturës.

2. Përmirësimi i mbledhjes së të dhënave, monitorimit dhe inteligjencës së tregut të punës

- Zhvilloni sisteme gjithëpërfshirëse të dhënash që monitorojnë rezultatet e studentëve dhe të diplomuarve, të ndara sipas sfondit socio-ekonomik, llojit të programit dhe fushës lëndore, për të informuar politikatat.
- Të krijohen mekanizma për parashikimin e vazhdueshëm të tregut të punës dhe aftësive specifike për sektorët e ekonomisë së gjelbër dhe energjisë së rinovueshme, duke përfshirë krijimin indirekt të vendeve të punës dhe profesionet në zhvillim.
- Përdorni këto të dhëna për të përditësuar rregullisht standardet e kualifikimit, kurrikulat dhe programet e trajnimit për të mbetur të përgjegjshëm dhe relevantë.

3. Adresoni Dimensionin Social të Arsimit për të Siguruar Barazi dhe Përfshirje

- Të zbatohen mekanizma mbështetës të synuar për nxënësit në disavantazh socio-ekonomik dhe të cenueshëm, veçanërisht ata në AFP, për të përmirësuar aksesin e tyre në arsim cilësor dhe aftësi të gjelbra.
- Forcimi i shërbimeve të orientimit në karrierë dhe mbështetjes së studentëve.
- Zhvilloni politika dhe programe që lidhin në mënyrë të qartë qëllimet e barazisë me tranzicionin e gjelbër, duke siguruar që sistemet arsimore kontribuojnë në lëvizshmërinë vertikale sociale dhe nuk përkeqësojnë pabarazitë ekzistuese.

4. Mbështetja e Rrugëve Flexibile të të Mësuarit dhe Njohja e të Nxënit të Mëparshëm

- Zhvilloni dhe zgjeroni sistemet për njohjen e të nxënit të mëparshëm (RPL) për të lehtësuar rikualifikimin dhe përmirësimin e aftësive të punëtorëve të prekur nga tranzicioni i gjelbër, veçanërisht ata të zhvendosur nga sektorët e qymyrit dhe lëndëve djegëse fosile.
- Të prezantohet dhe promovohet mësimi joformal dhe informal, duke përfshirë arsimin për të rritur, programet e rikualifikimit dhe përmirësimit të aftësive dhe arsimin dhe trajnimin e vazhdueshëm profesional (KAPT), të përshtatura për zhvillimin e aftësive të gjelbra.
- Inkurajoni të nxënit modular dhe mikrokredencialet për të ofruar mundësi fleksibile dhe të arritshme për përmirësimin e aftësive që plotësojnë nevojat e tregut të punës.

5. Përmirësimi i Kapaciteteve të Agjencive të AFP-së dhe Kualifikimit

- Të sigurohet ndërtim i kapaciteteve institucionale dhe njerëzore të synuara për agjencitë e AFP-së dhe kualifikimit përgjegjëse për zhvillimin e standardeve profesionale dhe të kualifikimit, kurrikulave dhe programeve të arsimit për të rritur, duke u përqendruar në integrimin e aftësive të gjelbra dhe ndërtimin e parakushteve për tranzicion të drejtë.
- Zhvilloni dhe shpërndani manuale profesionale dhe udhëzime teknike mbi gjelbërimin e profesioneve ekzistuese dhe krijimin e kurrikulave për vende pune të gjelbra në zhvillim (p.sh., instalues të paneleve diellore fotovoltaike, teknikë të energjisë së erës).
- Mbështetni kornizat ekzistuese të bashkëpunimit rajonal dhe platformat e të nxënit nga kolegët midis agjencive të AFP-së brenda Ballkanit Perëndimor dhe me homologët e BE-së për të ndarë njohuritë, për të harmonizuar qasjet dhe për të qëndruar të përditësuar mbi trendet dhe standardet evropiane.

6. Forcimi i Zhvillimit dhe Mbështetjes Profesionale të Mësuesve

- Hartoni dhe zbatoni programe të zhvillimit të vazhdueshëm profesional (CPD) që:
  - Thelloni njohuritë teknike të mësuesve mbi temat e energjisë së rinovueshme dhe qëndrueshmërisë.
  - Përmirësoni aftësitë pedagogjike dhe didaktike për të integruar në mënyrë efektive aftësitë transversale të gjelbra dhe temat komplekse sistemike (ndryshimet klimatike, ekonomia rrethore) në praktikatat e mësimdhënies.
- Zhvilloni dhe ofroni udhëzime të strukturuar profesionale dhe plane mësimore në përputhje me Axfordën e Gjelbër për të siguruar mësimdhënie të qëndrueshme dhe koherente me politikatat.
- Krijoni rrjete mbështetëse për mësuesit dhe komunitete praktike për të nxitur bashkëpunimin e vazhdueshëm dhe mbështetjen e kolegëve në temat e arsimit të gjelbër.

7. Zhvilloni Burime Gjithëpërfshirëse dhe Adaptuese të Mësimdhënies dhe të Nxënit

- Jepini përparësi krijimit të materialeve mësimore modulare dhe praktike për AFP-në që mbulojnë burimet e energjisë së rinovueshme, teknologjitë e gjelbra, parimet e ekonomisë rrethore dhe aftësitë dixhitale si integrimi i inteligjencës artificiale që lidhen me sektorët mekanikë dhe elektrikë.
- Sigurohuni që këto materiale të jenë të dizajnuara për të mbështetur qasjet e të nxënit të përzier, duke kombinuar ofrimin ballë për ballë dhe atë online, për të rritur fleksibilitetin dhe shtrirjen.
- Promovoni integrimin e mikrokredencialeve dhe certifikimit modular për të lehtësuar përmirësimin e vazhdueshëm të aftësive dhe rikualifikimin në përgjigje të kërkesave të sektorit të gjelbër që po evoluon me shpejtësi.

VI Letërsi

Cedefop (2021a). *Digital, greener and more resilient. Insights from Cedefop's European skills forecast*. Luxembourg: Publications Office. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/154094> [accessed 25 July 2025]

Cedefop (2021b). *The green employment and skills transformation: insights from a European Green Deal skills forecast scenario*. Luxembourg: Publications Office. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/112540> [accessed 25 July 2025]

Cedefop and OECD (2022). *Apprenticeships for greener economies and societies*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop reference series; No 122 <http://data.europa.eu/doi/10.2801/628930>

Cedefop (2023). *From linear thinking to green growth mindsets: vocational education and training (VET) and skills as springboards for the circular economy*. Luxembourg: Publications Office. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/813493> [accessed 25 July 2025]

Cedefop (2024). *Digital skills ambitions in action: Cedefop's Skills forecast digitalisation scenario*. Publications Office of the European Union. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/966457> [accessed 25 July 2025]

Cedefop & UNESCO-UNEVOC. (2025). *Meeting skill needs for the green transition. Skills anticipation and VET for a greener future Cedefop practical guide 4*. Publications Office of the European Union. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/6833866> <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/4220> [accessed 25 July 2025]

ETF - European Training Foundation (2022). *'USE IT OR LOSE IT!' How do migration, human capital and the labour market interact in the Western Balkans?*, ETF, Turin <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/use-it-or-lose-it-how-do-migration-human-capital-and-labour> [accessed 25 July 2025]

ETF - European Training Foundation (2021). *Youth Situation in Serbia Employment, skills and social inclusion*, ETF, Turin <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/youth-situation-serbia-employment-skills-and-social> [accessed 25 July 2025]

European Commission (2025) *Green Skills and Knowledge Concepts: Labelling the ESCO classification* <https://esco.ec.europa.eu/en/about-esco/publications/publication/green-skills-and-knowledge-concepts-labelling-esco> [accessed 25 July 2025]

European Commission (2025) *NACE Rev. 2.1 – Statistical classification of economic activities in the European Union* Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025 doi:10.2785/155339

European Commission (2022) *GreenComp The European sustainability competence framework* Bacigalupo, M., Punie, Y. (editors), EUR 30955 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022; ISBN 978-92-76-46485-3, doi:10.2760/13286, JRC128040. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/greencomp-european-sustainability-competence-framework_en [accessed 25 July 2025]

Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action (BMWK) (2022) *Joint Declaration of Intent between the Leaders of the Western Balkans Six and the Federal Republic of Germany on the Regional Climate Partnership*. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/joint-declaration-of-intent-regional-climate-partnership-bp-summit-2023_1697614107.pdf [accessed 25 July 2025]

GIZ (2024) *Labor Market Effect Analysis: Energy Transition and Jobs in the Western Balkans*, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit [https://energypedia.info/wiki/File:Labor Market Effect Analysis Energy Transition and Jobs in the Western Balkans.pdf](https://energypedia.info/wiki/File:Labor_Market_Effect_Analysis_Energy_Transition_and_Jobs_in_the_Western_Balkans.pdf) [accessed 25 July 2025]

International Labour Organization - ILO (2012) **International Standard Classification of Occupations (ISCO-08)**, International Labour Organization, Geneva

OECD (2020), **Education in the Western Balkans: Findings from PISA**, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/764847ff-en>.

OECD (2022), **Education at a Glance 2022: OECD Indicators**, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3197152b-en>.

Regional Cooperation Council (2023) **Hamburg Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans**. <https://www.rcc.int/docs/717/hamburg-declaration-on-the-green-agenda-for-the-western-balkans> [accessed 25 July 2025]

Regional Cooperation Council (2020) **Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans**.

United Nations (2015) **Paris Agreement** <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement> [accessed 25 July 2025]

Pjesa 3: Veprimet e identifikuara dhe aktivitetet e rekomanduara për sistemet e arsimit dhe trajnimit në Ballkanin Perëndimor mbi mbështetjen e sektorit të energjisë së rinovueshme

Objektivi i përgjithshëm:

Rritja e gatishmërisë së sektorit të arsimit dhe trajnimit në Ballkanin Perëndimor për t'iu përgjigjur prioritetëve strategjike, ndryshimeve shoqërore dhe të tregut të punës të shkaktuara nga zbatimi i Axhendës së Gjellbër dhe përdorimi në rritje i Burimeve të Energjisë së Rinovueshme në Ballkanin Perëndimor.⁴¹

---

⁴¹Të gjitha veprimet dhe aktivitetet e rekomanduara varen nga sigurimi i burimeve të mjaftueshme financiare, të cilat mund të sigurohen nga qeveritë, ministritë, donatorët ndërkombëtarë, projektet ndërkombëtare dhe rajonale, burimet e veta etj.

I Objektivi specifik 1: Forcimi i kapaciteteve të mësuesve dhe stafit tjetër të shkollës (si në AFP fillestar ashtu edhe në atë të vazhdueshëm) në lidhje me zhvillimin e qëndrueshëm (ZH) dhe burimet e energjisë së rinovueshme (BRE) përmes:

Veprime	Aktivitete të Rekomanduara:	Aktorë rajonalë/kombëtarë potencialisht të përfshirë
1.1. Zbatimi i analizës së nevojave për trajnim midis stafit mësimdhënës dhe stafit tjetër të shkollës (praktikues të orientimit në karrierë/koordinatorë të të nxënit praktik/staf tjetër ekspert në nivel shkolle) në lidhje me Zhvillimin e Zhvillimit të Zhdukur dhe Burimet Referuese të Burimeve Njerëzore (BRE).	1.1.1. Zhvillimi i mjetit analitik për grupe specifike të synuara 1.1.2. Krijimi i bazës së të dhënave të kontakteve për grupe specifike të synuara 1.1.3. Zbatimi i analizës së nevojave të trajnimit dhe analizimi i rezultateve për grupe specifike të synuara 1.1.4. Planifikimi i aktiviteteve të mëtejshme të trajnimit bazuar në analizë	ERI SEE në bashkëpunim me agjencitë kombëtare për AFP-në Agjencitë kombëtare për AFP-në, agjencitë e trajnimit të mësuesve, ministritë e arsimit nga rajoni Agjencitë kombëtare për AFP-në, agjencitë e trajnimit të mësuesve dhe ERI SEE ERI SEE në bashkëpunim me agjencitë kombëtare për AFP-në, ministritë e arsimit, agjencitë e trajnimit të mësuesve, agjencitë kombëtare për AFP-në
1.2. Zbatimi i trajnimit të mësuesve dhe programeve të tjera të trajnimit të stafit shkollor për të përmirësuar njohuritë teknike, aftësitë pedagogjike dhe didaktike për të integruar në mënyrë efektive temat e Zhvillimit të Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe Burimeve të Rezervuara (BRE) në praktikën e mësimdhënies dhe punës.	1.2.1. Zhvillimi i trajnimeve për mësuesit dhe stafin tjetër të shkollës, duke përbushur nevojat e tyre në lidhje me Zhvillimin e Zhvillimit të Zhdukur dhe Burimet e Rezervuara të Burimeve Njerëzore (BRE). 1.2.2. Zbatimi i programeve të trajnimit përmes sistemeve kombëtare (platforma dixhitale kombëtare ose ballë për ballë)	ERI SEE në bashkëpunim me agjencitë kombëtare për AFP-në dhe agjencitë e trajnimit të mësuesve në nivel rajonal, ose agjencitë kombëtare për AFP-në dhe agjencitë e trajnimit të mësuesve në nivel kombëtar Agjencitë kombëtare për AFP-në, agjencitë e trajnimit të mësuesve

1.3. Ofrimi i mbështetjes për shkollat në zhvillimin e aktiviteteve jashtëshkollore	1.3.1.	Zhvillimi i udhëzimeve për organizimin e aktiviteteve jashtëshkollore	ERI SEE në bashkëpunim me agjencitë kombëtare për AFP-në
	1.3.2.	Organizimi i aktiviteteve të ndryshme jashtëshkollore në bashkëpunim me sektorin e biznesit ose me shkolla të tjera (si p.sh. “Debate të Gjelbra” duke ftuar përfaqësuesit e biznesit në shkolla për të diskutuar temën e Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-ve, “Konkurse të Gjelbra” midis shkollave mbi kuptimin e tyre të temave të Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-ve; aktivitete të hapura “Dita e Gjelbër” që përfshijnë nxënës, komunitetin e biznesit, stafin mësimdhënës dhe stafin tjetër të shkollës, bordet e shkollave, nxënës nga shkolla të tjera dhe të tjerë).	Agjencitë kombëtare për AFP-në dhe trajnimin e mësuesve, shkollat në rajon, kompanitë që merren me BRE-të dhe Zhvillimit të Mësuesve
1.4. Prezantimi i masave për rritjen e bashkëpunimit midis mësuesve, shkollave dhe kompanive në temat e Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe Burimeve të Rezervuara (BRE).	1.4.1.	Promovimi i BRE-ve dhe zhvillimit të qëndrueshëm brenda kompanive dhe rritja e ndërgjegjësimit të tyre për ekonomi të qëndrueshme përmes vizitave, leksioneve dhe fushatave.	Agjencitë kombëtare për AFP-në, dhomat e tregtisë në nivel kombëtar
	1.4.2.	Ditë e hapur për kompanitë për të pritur mësues dhe nxënës, prindër dhe për shkollat për të pritur përfaqësues të kompanive.	Agjencitë kombëtare për Veterinar, dhomat e tregtisë në nivel kombëtar, kompanitë kombëtare, shkollat
	1.4.3.	Trajnimi i mësuesve për përdorimin e teknologjisë së re dhe aftësive dhe kompetencave dixhitale të gjelbra.	ERI SEE për programet rajonale të trajnimit, agjencitë kombëtare për AFP-në
	1.4.4.	Përmirësime të mëtejshme në sistemin e dyfishtë përmes emërimeve të mentorëve të biznesit, ndërtimit të kapaciteteve dhe certifikimit të tyre, numrit më të madh të kontratave të bashkëpunimit midis shkollave dhe kompanive, përmirësimit të linjave të komunikimit në përcaktimin e rezultateve të të nxënës dhe metodave të mësimdhënies.	Agjencitë kombëtare për AFP-në, dhomat e tregtisë, shkollat dhe kompanitë në nivel kombëtar
	1.4.5.	Krijimi i rrjeteve të mbështetjes së mësuesve dhe komuniteteve të praktikës për të nxënës nga bashkëmoshatarët dhe shkëmbimet	Agjencitë kombëtare për AFP-në, dhomat e tregtisë, shkollat dhe kompanitë në nivel kombëtar

II Objektivi specifik 2: Përmirësimi i cilësisë së mjeteve dhe instrumenteve të mësimdhënies dhe të nxënies në dispozicion për mësimdhënien e Burimeve të Energjisë së Rinovueshme (BRE) dhe zhvillimit të qëndrueshëm (ZH) përmes:

Veprime	Aktivitete të Rekomanduara:	Aktorë rajonalë/kombëtarë potencialisht të përfshirë
2.1. Përditësimi i materialeve ekzistuese për mësuesit dhe nxënësit në nivel kombëtar me elementë të BRE-së dhe Zhvillimit të Zhvillimit të Qëndrueshëm	2.1.1. Zhvillimi i metodave dhe mjeteve për analizën e materialeve ekzistuese dhe analizën e nevojave	ERI SEE, agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve
	2.1.2. Zbatimi i anketave midis mësuesve dhe studentëve	Agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve
	2.1.3. Përfshirja e komunitetit akademik dhe komunitetit të praktikuesve të AFP-së në zhvillimin e materialeve për mësuesit dhe nxënësit, në përputhje me nevojat e mësuesve dhe nxënësve.	Agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve, komuniteti akademik, komuniteti i praktikuesve të AFP-së
2.2. Zhvillimi i literaturës profesionale rajonale për mësuesit në fushën e BRE-ve dhe mjedisit në përgjithësi	2.2.1. Zhvillimi i anketës mbi nevojat e mësuesve	ERI SEE, agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve
	2.2.2. Analiza e literaturës ekzistuese	Agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve
	2.2.3. Përfshirja e komunitetit akademik në zhvillimin e literaturës profesionale për mësuesit, në përputhje me nevojat e tyre	Agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve, komuniteti akademik
	2.2.4. Zhvillimi i literaturës profesionale në përputhje me materialet ekzistuese RESET dhe me simulim 3D	Agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve, komuniteti akademik
	2.2.5. Zhvillimi i materialeve mësimore modulare dhe praktike që lejojnë qasje të përziera të të nxënies dhe integrojnë aftësitë dixhitale dhe inteligjencën artificiale.	Agjencitë kombëtare të AFP-së, agjencitë kombëtare të trajnimit të mësuesve, komuniteti akademik
2.3. Zhvillimi i instrumenteve të ndryshme për rritjen e cilësisë së mësimdhënies në fushën e Zhvillimit të Zhvillimit të	2.4.1. Organizimi i shkëmbimeve rajonale të praktikave të mira midis mësuesve	ERI SEE, ministritë, agjencitë kombëtare të AFP-së, shkollat, bashkitë, donatorët ndërkombëtarë
	2.4.2. Organizimi i lëvizshmërisë së stafit brenda rajonit	ERI SEE, ministritë, agjencitë kombëtare të AFP-së, shkollat, bashkitë, donatorët ndërkombëtarë

Qëndrueshëm dhe Burimeve të Ripërtërithme të Burimeve Njerëzore (BRE)

2.4.3. Organizimi i vizitave studimore për ekspertët e AFP-së

ERI SEE, ministritë, agjencitë kombëtare të AFP-së, shkollat, bashkitë, donatorët ndërkombëtarë

III Objektivi specifik 3: Nxitja e koordinimit dhe bashkëpunimit ndërsektorial dhe shumënivelësh të politikave për të përafruar reformat dhe proceset e arsimit dhe trajnimit (përfshirë zhvillimin e standardeve profesionale dhe të kualifikimit) me politikat e lidhura me Zhvillimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-të, duke adresuar njëkohësisht dimensionin social të arsimit.

Veprime	Aktivitete të Rekomanduara:	Aktorë rajonalë/kombëtarë potencialisht të përfshirë
3.1. Vazhdimi i zhvillimit të mekanizmave të bashkëpunimit midis të ndryshmeve për zhvillimin e standardeve të profesionit dhe kualifikimit në fushat që lidhen me BRE-të.	3.1.1. Organizimi i trajnimeve dhe tryezave të rrumbullakëta midis organeve përkatëse për rishikimin e përzgjedhjes, strukturës dhe procedurave të funksionimit të bordeve sektoriale.	Ministritë, Agjencitë Kombëtare për AFP/kualifikimet, Agjencitë Kombëtare për arsimin, Dhomat e Tregtisë
	3.1.2. Organizimi i aktiviteteve të përhapjes dhe informimit	Ministritë, Agjencitë Kombëtare për AFP/kualifikimet, Agjencitë Kombëtare për arsimin, Dhomat e Tregtisë
	3.1.3. Sigurimi i pjesëmarrjes së sektorit të biznesit si ekspertë në bordet sektoriale nëpërmjet thirrjeve publike dhe shpërndarjes së informacionit.	Ministritë, Agjencitë Kombëtare për AFP/kualifikimet, Agjencitë Kombëtare për arsimin, Dhomat e Tregtisë
	...	
3.2. Përfshirje më e fortë e sektorit të biznesit në zhvillimin dhe përditësimin e standardeve	3.2.1. Organizimi i diskutimeve dhe prezantimeve më të gjera që përfshijnë Dhomat e Tregtisë, Sindikatën e Punonjësve, shoqatat profesionale dhe palë të tjera të interesuara mbi rëndësinë e përfshirjes së sektorit të biznesit.	Dhomat e Tregtisë, Sindikata e Punonjësve, shoqatat profesionale, agjencitë kombëtare për AFP/kualifikimet, Këshillat Sektoriale

të profesionit dhe standardeve të kualifikimit	3.2.2. Zhvillimi i materialit që promovon rëndësinë e Zhvillimit të Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-ve për komunitetin e biznesit 3.2.3. Organizimi i aktiviteteve informuese që shpjegojnë rëndësinë e Zhvillimit të Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe Burimeve të Ripërtëritshme (BRE) për punonjësit ...	ERI SEE, Dhomat e Tregtisë, Sindikata e punonjësve, shoqatat profesionale, agjencitë kombëtare për AFP/kualifikimet, Këshillat sektoriale Dhomat e Tregtisë, Sindikata e Punonjësve, shoqatat profesionale, agjencitë kombëtare për AFP/kualifikimet, Këshillat Sektoriale
3.3. Rishikimi i procedurave për inicimin dhe zhvillimin e standardeve të profesionit dhe standardeve të kualifikimit (afatet kohore, dixhitalizimi, sqarimet e roleve)	3.3.1. Analiza e gjendjes aktuale 3.3.2. Organizimi i konsultimeve, prezantimeve dhe tryezave të rrumbullakëta në Dhomat e Tregtisë dhe Sindikatën e Punonjësve 3.3.3. Zhvillimi i materialit që promovon rëndësinë e Zhvillimit të Qëndrueshëm për komunitetin e biznesit 3.3.4. Zhvillimi i përditësimeve të procedurave sipas rezultateve të analizës dhe konsultimeve ...	ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, komitetet sektoriale, ministritë, Dhomat e Tregtisë Ministritë, agjencitë e AFP-së/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë Agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë Agjencitë e AFP-së/kualifikimit, komitetet sektoriale, ministritë, dhomat e tregtisë
3.4. Ndërtimi i kapaciteteve për palët e interesuara brenda sektorëve të arsimit, punës, mjedisit dhe sektorëve të tjerë	3.4.1. Zhvillimi i materialeve mbështetëse 3.4.2. Organizimi i tryezave të rrumbullakëta, grupeve të fokusit, prezantimeve dhe diskutimeve publike ...	ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë Agjencitë e AFP-së/kualifikimit, ministritë, Dhomat e Tregtisë
3.5. Fushatë ndërgjegjësimi dhe komunikimi për palët e interesuara në lidhje me rëndësinë e standardeve dhe	3.5.1. Sigurimi i burimeve financiare për fushatën 3.5.2. Zhvillimi i konceptit të fushatës së ndërgjegjësimit për grupe të ndryshme të synuara	Qeveritë, Ministritë, agjencitë kombëtare për AFP/kualifikimet, Dhomat e Tregtisë ERI SEE, Qeveritë, Ministritë, agjencitë kombëtare për AFP/kualifikimet, Dhomat e Tregtisë

rolet e tyre në zhvillimin dhe përditësimin e standardeve profesionale dhe standardeve të kualifikimit	3.5.3. Zhvillimi i materialeve për rritjen e ndërgjegjësimit (video, klipe, fletëpalosje etj.) dhe metodave (prania në rrjetet sociale, personalitete të famshme si ambasadorë, pjesëmarrja në panaire etj.)	Qeveritë, Ministritë, agjencitë kombëtare për AFP/kualifikimet, Dhomat e Tregtisë
...		
3.6. Përmirësimi i mbledhjes së të dhënave, monitorimit dhe inteligjencës së tregut të punës për të informuar hartimin e politikave	3.6.1. Zhvillimi i sistemeve gjithëpërfshirëse të të dhënave që monitorojnë rezultatet e studentëve dhe të diplomuarve, të ndara sipas sfondit socio-ekonomik, llojit të programit dhe fushës lëndore	Qeveritë, ministritë
	3.6.2. Zhvillimi i mekanizmeve për parashikimin e vazhdueshëm të tregut të punës dhe aftësive specifike për Zhvillimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-të	Qeveritë, ministritë
	3.6.3. Zbatimi i instrumenteve dhe mekanizmeve midis mësuesve, studentëve, punëdhënësve, komunitetit lokal, OJQ-ve etj.	Agjencitë kombëtare të AFP-së/kualifikimit, dhomat e tregtisë, sindikatat e punonjësve, shoqatat profesionale
	3.6.3. Zhvillimi i procedurave për të përdorur të dhënat e mbledhura dhe të analizuar për të përditësuar rregullisht standardet e kualifikimit, kurrikulat dhe programet e trajnimit	Ministritë, agjencitë e AFP-së/kualifikimit, dhomat e tregtisë
3.7. Adresoni dimensionin social të arsimit dhe trajnimit për të siguruar barazi dhe përfshirje në aksesin në arsim cilësor për Zhvillimin e Zhvillimit të Zhdukur dhe BRE-të.	3.7.1. Zbatoni mekanizma mbështetës të synuar për nxënësit në disavantazh socio-ekonomik dhe vulnerabël, veçanërisht ata në AFP.	Qeveritë, ministritë
	3.7.2. Zhvilloni politika dhe programe që lidhin në mënyrë të qartë objektivat e barazisë me tranzicionin e gjelbër	Qeveritë, ministritë
	3.7.3. Forcimi i shërbimeve të orientimit në karrierë dhe mbështetjes së studentëve/nxënësve	Qeveritë, ministritë, agjencitë e VET/kualifikimit, agjencitë e punësimit, shkollat

IV Objektivi specifik 4: Vazhdimi i ndërtimit të kapaciteteve të agjencive kombëtare të AFP-së për identifikimin dhe reagimin ndaj prioriteteve strategjike dhe nevojave të tregut të punës në lidhje me Zhvillimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe BRE-të.

Veprime	Aktivitete të Rekomanduara:	Aktorë rajonalë/kombëtarë potencialisht të përfshirë
4.1. Ofrimi i ekspertizës teknike në BRE për agjencitë e AFP-së	4.1.1. Sigurimi i mbështetjes teknike/eksperte/konsulence në zhvillimin e instrumenteve analitike që identifikojnë kompetencat e nevojshme për Zhvillimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm, tranzicionin e gjelbër dhe BRE-të	Qeveritë, ministritë, ERI SEE, donatorët ndërkombëtarë, projektet dhe burimet e tjera
	4.1.2. Sigurimi i mbështetjes teknike/me ekspertë/konsulencë në zbatimin e instrumenteve analitike dhe analizën e rezultateve	Qeveritë, ministritë, ERI SEE, donatorët ndërkombëtarë, projektet dhe burimet e tjera
	4.1.3. Zhvillimi i një platforme dixhitale për dixhitalizimin e proceseve, nga paraqitja e një iniciative për një kualifikim deri te miratimi dhe regjistrimi i një kualifikimi në Regjistër	Qeveritë, ministritë, ERI SEE, donatorët ndërkombëtarë, projektet dhe burimet e tjera
	...	
4.2. Përmirësimi i bashkëpunimit ndërkombëtar dhe rajonal dhe platformave të të nxënit nga kolegët midis agjencive të AFP-së, brenda Ballkanit Perëndimor dhe me BE-në, për të ndarë njohuritë dhe për të harmonizuar qasjet mbi temat e BRE-ve dhe Zhvillimit të Qëndrueshëm.	4.2.1. Analizimi i praktikave të mira ndërkombëtare në proceset e gjelbërimit të kualifikimeve	ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë
	4.2.2. Organizimi i shkëmbimeve të përvojave dhe praktikave të mira (vizita studimore, projekte binjakëzimi, mentorime, projekte dypalëshe/rajonale/ndërkombëtare...) me vendet që kanë zhvilluar sisteme dhe praktika të gjelbërimit të kualifikimeve.	ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë
	...	

4.3. Ofrimi i llojeve të tjera të mbështetjes për agjencitë e AFP-së në temat e BRE-ve dhe Zhvillimit të Zhvillimit të Qëndrueshëm	4.3.1. Analiza e zhvillimeve më të fundit në Sistemin Operativ, Sistemin e Cilësisë, kurrikulat, zhvillimin e programeve të trajnimit, monitorimin e tregut të punës etj. 4.3.2. Ndërtimi i kapaciteteve të agjencive të AFP-së/kualifikimit mbi OS, SCS, zhvillimin e programeve të trajnimit, monitorimin e tregut të punës etj., në përputhje me trendet dhe zhvillimet më të fundit. 4.3.2. Zhvillimi i udhëzimeve rajonale për zbatimin e trendeve dhe praktikave më të fundit në zhvillimin e OS, SC, kurrikulave, programeve të trajnimit. 4.3.4. Zhvillimi i udhëzimeve/metodologjisë rajonale për analizën e trendeve në sektorin e BRE-ve dhe atë të gjelbër 4.3.5. Sigurimi i aksesit në të dhëna, analiza e tregut të punës dhe analiza e trendeve brenda sektorit të BRE-ve dhe sektorit të gjelbër ...	ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë Ministritë, Dhomat e Tregtisë, agjencitë e VET/kualifikimit, ERI SEE ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë Ministritë, zyrat statistikore, dhomat e tregtisë, agjencitë e AFP-së/kualifikimit
4.4. Ndërtimi i kapaciteteve për zhvillimin e shtigjeve fleksibile të të nxënit dhe njohjen e të nxënit të mëparshëm (RPL)	4.4.1. Analiza e sistemeve ekzistuese për njohjen e të nxënit të mëparshëm në nivel ndërkombëtar dhe brenda rajonit 4.4.2. Zhvillimi i udhëzimeve rajonale për sistemet e njohjes së të nxënit të mëparshëm në rajon 4.4.3. Zhvillimi i udhëzimeve rajonale për programet modulare të të nxënit dhe mikrokredencialet që plotësojnë nevojat e tregut të punës 4.4.4. Zbatimi i aktiviteteve promovuese për RPL. të mësuarit joformal dhe informal, duke përfshirë programet e riaftësimit dhe përmirësimit të aftësive, të përshtatura për zhvillimin e aftësive të gjelbra.	ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë ERI SEE, agjencitë e VET/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë Ministritë, agjencitë e AFP-së/kualifikimit, Dhomat e Tregtisë

